

Stockholms parklekar

En forskningsbaserad analys av organisation, plats och verksamhet för öppna, bemannade lekmiljöer

Märit Jansson och Jack Richold

Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap
Rapport 2025:8
Alnarp 2025

Stockholms parklekar. En forskningsbaserad analys av organisation, plats och verksamhet för öppna, bemannade lekmiljöer

Märit Jansson, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för Landskapsarkitektur, planering och förvaltning, <https://orcid.org/0000-0002-7841-1577>

Jack Richold, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för Landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Utgivare:	Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap Sveriges lantbruksuniversitet
Utgivningsår:	2025
Utgivningsort:	Alnarp
Omslagsbild:	Foto Jack Richold
Serietitel:	Landskapsarkitektur, trädgård, växtproduktionsvetenskap: rapportserie
Delnummer i serien:	2025:8
ISBN (tryckt):	978-91-8046-951-7
ISBN (elektroniskt):	978-91-8046-952-4
DOI:	https://doi.org/10.54612/a.5hd22ont5p
Nyckelord:	bygglekplats, lekplats, parklek, platsutveckling, Stockholm, Storbritannien

Sammanfattning

Parklekar är en särskild form av lekmiljöer, öppna och bemannade. De har länge spelat en viktig roll i barns och familjers vardagsliv i Stockholm och skapar idag möjligheter till lek och möten i varierade och ofta gröna och kreativa miljöer, med närvaro av personal. Internationellt finns jämförbara verksamheter i bland annat Finland och Storbritannien.

Stockholms parklekar har unika kvaliteter, utvecklade under en lång tidsperiod. Antalet parklekar i Stockholm har dock minskat under senare decennier och deras organisation och funktion har förändrats och utmanas idag.

Syftet med denna studie är att undersöka olika vägval för hur Stockholms parklekar kan organiseras, förvaltas och utvecklas. Fokus för studien är de tre aspekterna organisation, plats och verksamhet. Rapporten bygger på en kombination av en litteraturstudie av internationell litteratur och en fallstudie av parklekar i Stockholm med bland annat intervjuer och platsbesök.

Litteraturstudien ger inblick i erfarenheter från flera delar av världen, även om en stor del av litteraturen kommer från Storbritannien. Den ger en bild av vikten av en stabil organisation som garanterar kontinuitet, professionell bemanning och kunskapsutveckling inom verksamheten, samtidigt som enskilda eldsjälar bland personalen vid bemannade lekmiljöer kan spela stor roll. Lekmiljöernas platsspecifika kvaliteter ses ofta som något som kan utvecklas tillsammans med barn, som en del av verksamheten, med en balanserad syn på risk.

Resultaten från fallstudien visar att parklekarna i Stockholm har en stark lokal förankring med stor variation i organisation, plats och verksamhet. I vissa stadsdelar är parklekarna integrerade med förskolor eller fritidsgårdar, något som påverkas av deras organisatoriska tillhörighet. Många erbjuder olika typer av lekmiljöer kombinerat med inriktningar som djurhållning, odling, bygglek eller skapande verksamheter. Variation finns också i personalens arbete och bakgrunder, vilket tycks vara en styrka. Det finns olika idéer om hur verksamheten kan utvecklas hos både organisation och personal.

Resultaten visar också att såväl organisationer, platser och verksamheter har förändrats över tid. Byggleksverksamhet har nästan helt försvunnit, medan andra former av platsutveckling finns kvar till viss del. Prefabricerade lekredskap finns i stor omfattning i dag, samtidigt som vissa parklekar har behållit karaktären av kreativa miljöer. Inom parkleksverksamheten upplevs ofta resursbrist, begränsningar i samarbetet med parkingenjörer och oro för att kompetens går förlorad när erfarna medarbetare går i pension.

Parklekarna bidrar med betydande sociala, hälsomässiga och pedagogiska värden, särskilt i en tid när barns fria utelek minskar. De fungerar som mötesplatser för olika generationer och kan stärka den lokala sociala sammanhållningen. Samtidigt finns en fragmentering i organisationen, där skillnader mellan stadsdelsförvaltningar skapar ojämlikhet i utbud och kvalitet.

Rapporten drar slutsatsen att parklekarna är en unik resurs för Stockholm, med potential att spela en ännu större roll i stadens sociala och fysiska utveckling. För att detta ska bli möjligt krävs kontinuitet i verksamheten, tydligare organisatoriskt stöd och satsningar på både fysisk miljö och personal. Parklekarna kan på så sätt utvecklas till centrala nav för barns lek, kreativitet, lärande och gemenskap.

Nyckelord: bygglekplats, lekplats, parklek, platsutveckling, Stockholm, Storbritannien

Abstract

Park playgrounds (parklekar) are a special type of play environment, open to the public and staffed. They have long played an important role in the day-to-day lives of children and families in Stockholm and today provide opportunities for play and socialising, with staff on hand, in varied and often green and creative environments. Internationally, there are comparable activities in Finland and the United Kingdom, among other places.

Stockholm's park playgrounds have unique qualities, developed over a long period of time. However, the number of park playgrounds in Stockholm has decreased in recent decades, and their organisation and function have changed and are facing challenges today.

The purpose of this study is to investigate different options for how Stockholm's park playgrounds can be organised, managed and developed. The focus of the study is on three aspects: organisation, place and activities. The report is based on a combination of a literature review of international literature and a case study of park playgrounds in Stockholm, including interviews and site visits.

The literature review gathers experiences from several parts of the world, although much of it comes from the United Kingdom. It provides a picture of the importance of a stable organisation that guarantees continuity, professional staffing and knowledge development within activities, while at the same time individual enthusiasts among the staff can play a major role. The site-specific qualities of play environments are often seen as something that can be developed together with children, as part of the activity, with a balanced view of risk.

The results of the case study show that the park playgrounds in Stockholm have strong local roots with great variation in organisation, places and activities. In some neighbourhoods, the playgrounds are integrated with preschools or recreation centres, which is influenced by their organisational affiliation. Many offer different types of play environments combined with specialisations such as animals, cultivation, adventure (construction) play or creative activities. There is also variation in the work and backgrounds of the staff, which appears to be a strength. There are different ideas about how the activities can be developed, both among the organisation and the staff.

The results also show that organisations, places and activities have changed over time. Adventure play activities have almost completely disappeared, while other forms of place development remain to some extent. Prefabricated play equipment is widely used today, while some playgrounds have retained their character as creative environments. Within the activities, there is often a perceived lack of resources, limitations in cooperation with park engineers and concern that expertise will be lost when experienced employees retire.

Park playgrounds contribute significantly to social, health and educational values, at a time when children's free outdoor play is declining. They serve as meeting places for different generations and can strengthen local social cohesion. At the same time, there is fragmentation in the organisation, where differences between district administrations create inequality in supply and quality.

The report concludes that park playgrounds are a unique resource for Stockholm, with the potential to play an even greater role in the city's social and physical development. For this to be possible, continuity in activities, clearer organisational support and investments in both the physical environment and staff are required. In this way, park playgrounds can develop into central hubs for children's play, creativity, learning and community.

Keywords: adventure playground, playground, park playground, place development, Stockholm, United Kingdom

Förord

Stockholms parklekar har vuxit fram under nära ett sekel och har kommit att bli många stockholmarnas vardagsrum under bar himmel. I parklekar möts människor över generationer och barn får möjlighet till fri lek och gratis aktiviteter med trygga vuxna och en möjlighet att gå inomhus. Samtidigt står parklekarna idag inför stora utmaningar. Sedan början av 1980-talet har antalet minskat kraftigt och förutsättningarna skiljer sig idag stort mellan olika delar av staden vilket har lett till en ojämlig tillgång till parklekar för stadens barn.

Parklekens verksamhet är beroende av en operativ samverkan mellan många olika förvaltningar med olika uppdrag, men med delvis gemensamma målsättningar. Trots insatser för ökad samverkan så sker arbetet i stor utsträckning fortfarande i stuprör. Ingen förvaltning kan ensamt prioritera parklekens utveckling vilket gör att den riskerar att fördröjas eller utebli. Organisation, ansvar och resurser är således splittrade, och frågan väcks: vilken roll ska parklekarna spela i framtidens Stockholm?

Med utgångspunkt i denna fråga sökte och beviljades Kulturförvaltningen stöd från Impact Innovations program SustainGov inom utlysningen Samverkan för främjande och förebyggande insatser. Den här rapporten är ett resultat av projektet ”Ny modell för samverkan för att säkerställa meningsfulla mötesplatser för barn i Stockholm”. Rapporten är skriven av Märit Jansson, docent i landskapsplanering, och Jack Richold, landskapsarkitekt och forskningsassistent, båda vid SLU i Alnarp.

Med stöd i forskning och med konkreta exempel från stadens parklekar visar forskarna hur dessa platser kan utvecklas – inte bara bevaras. Samtidigt som resultaten visar att parklekarna rymmer stor potential pekar rapporten på utmaningar som kräver långsiktiga och väl förankrade beslut. Det handlar om tydligare ansvarsfördelning, stabil finansiering, satsningar på kompetens och bättre samverkan mellan förvaltningar. För att parklekarna ska fortsätta vara öppna, levande mötesplatser för alla barn i staden behövs gemensamma prioriteringar och mod att tänka nytt – men också respekt för det som fungerat väl.

Rapporten inleds med en översikt av aktuell forskning om betydelsen av lek och särskilt de hälsofördelar som kommer med utomhuslek. Inledningen behandlar också de rumsliga förutsättningar som krävs för att barn ska kunna utöva fri lek utomhus. Då det inte finns särskilt mycket forskning om svenska miljöer kopplat till bemannade, öppna lekplatser riktas blicken internationellt. Efter inledningen och metodbeskrivningen presenteras resultaten från den genomförda litteraturstudien. Den är indelad i tre huvudsakliga delar baserade på rapportens tre teman: organisation, plats och verksamhet. Litteraturstudien följs av en fallstudie där parklekar i tre stadsdelar i Stockholm har studerats, även här med fokus på organisation, plats och verksamhet. Rapporten avslutas med en reflekterande diskussion över rapportens resultat.

Eva Stenstam och Karin Axelsson, Stockholms stads kulturförvaltning

Innehållsförteckning

1.	Inledning	7
1.1	Bakgrund	7
1.1.1	Betydelsen av lek och platser för utomhuslek	8
1.1.2	Stöd, möjligheter och hinder för utomhuslek	11
1.1.3	Olika typer av lekplatser	13
1.1.4	Bemannade, öppna lekplatser och deras verksamhet i ett internationellt perspektiv	14
1.1.5	Bygglekplatser	15
1.1.6	Parklekar	17
1.1.7	Stockholms parklekar och deras utveckling	19
1.1.8	Utmaningar med att tillgodose lekmiljöer och lekverksamhet	20
1.2	Problem, syfte och frågeställningar	22
2.	Metod	23
3.	Resultat från litteraturstudien	25
3.1	Organisation	25
3.1.1	Organisation, policy och eldsjälur	25
3.1.2	Att hantera utmaningar kring ekonomi och riskhantering	28
3.2	Plats	31
3.2.1	Geografisk och rättvis fördelning av lekmiljöer	31
3.2.2	Platsutveckling	32
3.3	Verksamhet	33
3.3.1	Inriktningar inom lekverksamheten	33
3.3.2	Personalens roll i bemannade lekmiljöer	34
3.3.3	Personalresurser och kompetenser	37
3.3.4	Lekplatsers roll i utmanande tider	39
4.	Resultat från fallstudien	41
4.1	Organisation	41
4.1.1	Organisationsförändring och tillhörighet	41
4.1.2	Bredare samarbeten	42
4.2	Plats och platsutveckling	44
4.2.1	Parklekar som unika platser med platsutveckling	44
4.2.2	Anställdas initiativ och möjligheter till platsutveckling	48
4.2.3	Naturmark som lekmiljö	51
4.3	Verksamhet med dess inriktningar och personal	53
4.3.1	Målgrupp och roll i samhället	53
4.3.2	Personal och kompetens	55
5.	Diskussion	58
5.1	Organisation	58
5.2	Plats och platsutveckling	60
5.3	Verksamhet	62
5.4	Slutsatser och idéer för Stockholms parklekars utveckling	64
	Referenser	66

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Stockholms parklekar har sedan många decennier varit ett unikt, välfungerande och uppskattat inslag i staden. Parklekarna som platser och verksamheter har en rad olika kvaliteter och värden. Samtidigt finns det utmaningar som rör deras fortsatta organisation, drift och utveckling.

Den omfattande parkleksverksamheten¹ i Stockholm är unik för Sverige, även om det finns liknande verksamheter i mindre omfattning, till exempel i Karlstad. Även ur ett internationellt perspektiv framstår Stockholms parklekar som intressanta och relativt ovanliga. De kan jämföras med bland annat bygglekplatser, där barn med stöd av personal skapar sina egna lekmiljöer, och naturlekplatser, där grönska är en viktig del av lekmiljön. Liknande verksamhet finns till exempel i Finlands leikkipuisto, Danmarks bemandede legepladser samt Storbritanniens adventure playgrounds.

Stockholms parklekar har under åren blivit allt färre, från som mest troligen drygt 200 på 1970-talet till 160 i början av 1980-talet till endast 43 idag (2025). Minskningen är ett resultat av de utmaningar som funnits och fortsatt finns när det gäller att behålla parkleksutbudet, vilka kan ha kopplingar till ekonomiska, organisatoriska och kulturella frågor. Konkreta utmaningar omfattar flera olika aspekter, såsom organisationen av parklekarna uppdelat på stadsdelsområden, underhåll av byggnader över tid, svårigheter att finna välfungerande finansieringsmodeller samt att behålla och utveckla kompetens bland de anställda.

Trots den långsamma, men stadiga, minskningen av antalet parklekar i Stockholm, finns mycket positivt och värdefullt hos de som är kvar idag. De olika stadsdelsområdena arbetar på olika sätt, och ansvarar för en mångfald av inriktningar och kvaliteter bland deras parklekar, utvecklade över lång tid. Dessa inriktningar märks såväl vad gäller hur platser och verksamheter har utvecklats som organisations- och samarbetsmässigt. Det betyder att det finns många goda och intressanta exempel att bygga vidare på och lära sig av i implementeringen av de utredningar och det strategiarbete som har genomförts kring Stockholms parklekar under senare år, främst genom utredningen *Utredning av parklekarnas verksamhet*

¹ Ibland har ”parklek” använts endast för att beskriva verksamheten, medan platsen har kallats något annat, till exempel ”lekpark” (Berglund, 2016; Norén-Björn, 2016b). I denna rapport använder vi oss av begreppet ”parklek” för både platsen och dess verksamhet, men förtydligar ibland skillnaden genom att skriva ”parkleksverksamhet”.

samt förslag på utveckling (Kulturförvaltningen, 2022) och parkleksstrategin *Stockholms stads strategi för parklekar* (Kulturförvaltningen, 2023).

Denna rapport är en del av det SustainGov-finansierade projektet "Ny modell för samverkan för att säkerställa meningsfulla mötesplatser för barn i Stockholm". Rapportens syfte är att bidra med kunskap till organisationen av Stockholms parklekar, med utgångspunkt i forskning inom landskapsarkitektur och särskilt med fokus på landskapets förvaltning och governance². Förvaltning handlar om dels skötsel och drift av (ute)miljöer, dels mer strategisk utveckling över tid. Governance omfattar hur olika aktörer samverkar med varandra, påverkade av diskurser, resurser och regelverk (Jansson & Randrup, 2020). Genom dessa perspektiv vill vi lyfta möjliga riktningar för kulturförvaltningen och stadsdelsförvaltningarna att arbeta vidare med för att förändra, förstärka och bevara parklekarna.

1.1.1 Betydelsen av lek och platser för utomhuslek

Lek består av många olika lektyper, där olika försök till övergripande definitioner brukar betona att leken är frivillig och har ett eget värde, till exempel "... fritt valt, personligt styrt och inre motiverat beteende som aktivt engagerar barnet" (National Playing Fields Association, 2000) eller "vad barn och unga gör när de följer sina egna idéer, på sitt eget sätt och av sina egna skäl" (Play England, uå).

Leken har ett mycket stort egenvärde för barn och är dessutom helt central för deras liv och hälsa under uppväxten. Bland annat har lekens stora betydelse för psykisk hälsa uppmärksamats, där den psykiska hälsan hos unga har försämrats i takt med att den fria leken har minskat i barns liv (Gray, 2011; Whitebread, 2017). Genom lek kan barn utveckla intressen och kompetenser, lära sig om beslutsfattande, problemlösning, självkontroll, hantera regler och känslor, få vänner och samspela med dem samt uppleva glädje (Gray, 2011).

Lekmiljöer utomhus har en särskild betydelse för att främja barns hälsa och utveckling. Några av de viktigaste värdena med att leka utomhus ligger i att det ger barn naturkontakt, ökad förmåga till riskhantering och socialisering (Bento & Dias, 2017). Bara att gå ut främjar barns rörelse, eftersom utevistelse generellt ger barn mer fysisk aktivitet jämfört med när de är inomhus (Raustorp et al, 2012).

Riskhantering har lyfts fram allt mer på senare år. Bland annat visade Brussoni et al (2015) att studier överlag hittar positiva effekter av utmanande eller riskfylld lek. Det främjar bland annat social hälsa och beteende, minskar skador och aggressivitet

² Governance har ingen rak översättning på svenska, men kallas ibland till exempel "samstyrning".

samt ger ökad fysisk aktivitet (Brussoni et al, 2015). Riskfylld lek kopplas till välbefinnande, deltagande och rörelse (Sando et al, 2021). Riskfylld lek är sådana typer av lek där utfallet av det som görs inte helt går att förutse. Det kan till exempel handla om att klättra, röra sig fort, leka med riktiga verktyg, bråklek eller att röra sig i en miljö på egen hand. Lek som är utmanade och riskfylld uppstår gärna där barn har tillgång till rika miljöer där de kan leka fritt, något som behöver främjas mer (Brussoni, 2015).

Flera av hälsovinsterna med lekmiljöer utomhus för barn är särskilt kopplade till där det finns natur och vegetation (Folkhälsomyndigheten, 2024). Vinsterna är så stora och väldokumenterade att det verkligen finns skäl för att arbeta strategiskt med att implementera träd och annan vegetation i miljöer för barn (Chawla, 2015). Bland annat finns en koppling mellan vegetation och förbättrad luftkvalitet (Andersen et al, 2021) och vegetation, främst träd, utgör det mest välfungerande sättet att skydda barn från både UV-strålning och höga temperaturer i lekmiljöer (Cherian & Subasinghe, 2023). Studier visar också att immunförsvaret utvecklas bättre vid exponering för biogena substanser tidigt i livet än vid högre åldrar (Andersen et al, 2021), där barn på landsbygden och i miljöer med hög biodiversitet tycks ha lägre förekomst av astma och allergi jämfört med barn i mer urbana miljöer (Paciência et al., 2020).

Vistelse i natur och vegetation kopplas till ökad fysisk aktivitet hos barn och unga, bland annat i rymliga gröna miljöer i skola och förskola (Jansson et al, 2021) och genom friluftsliv (Mygind et al, 2019). Tillgång till natur, parker och lekplatser har visat sig vara positivt för att yngre barn ska utvecklas motoriskt (Christian et al, 2015). Lekmiljöer som innehåller naturliga element som träd och buskar, sand, vatten och stenar ger ett särskilt stort utbud för lek och aktivitet och brukar kunna engagera alla barn, tvärs över åldrar, kön och funktionsvariationer (Herrington & Brussoni, 2015). Men yngre barn är mer begränsade i sin användning av utemiljöer än äldre, där ungdomar får mer fysisk aktivitet om de har nära till exempelvis parker än vad yngre barn får (McGrath et al, 2015). För att yngre barn, ofta med mycket begränsad rörelsefrihet, också ska kunna ta del av gröna miljöer behöver dessa finnas nära och vara enkla för barn att ta sig till samt uppfattas som trivsamma, trygga och barnvänliga av vuxna (Gemmell et al, 2023).

Tillgång till natur kopplas till flera positiva effekter också på barns psykiska hälsa. Det ger stärkta kognitiva funktioner som varaktig och riktad uppmärksamhet, arbetsminne och impuls kontroll, där grönska i skolmiljö främjar återhämtning och lärande (Vella-Brodrick & Gilowska 2022). Naturkontakt genom tillgång till grönytor i vardagen ger barn stöd för flera aspekter av psykisk och beteendemässig hälsa (Fyfe-Johnson et al, 2021; Sprague et al, 2022), som återhämtning från stress

och förbättrade prestationer generellt, samt att hantera vardagen specifikt för barn med adhd (McCormick, 2017). Exponering för grönska hos unga kopplas till en mängd positiva faktorer, som lägre stress, färre tecken på depression, bättre hantering av vardagen samt minskad ångest (Zhang et al, 2020).

Med det mycket stora stöd som finns från forskningen för att främja barns utomhuslek, gärna i gröna miljöer, följer också en uppmaning om att skapa god tillgång till den typen av platser i deras närmiljöer och i den offentliga miljön. Behovet är stort av att främja och utveckla platser för lek (Hart, 2002; Woolley, 2008). Att ha nära till anlagda platser för lek, möten och fysisk aktivitet, som parker, lekplatser och sportytor, är enligt studier från olika delar av världen av avgörande betydelse för att främja barns hälsa genom lek, rörelse och sociala kontakter med vänner (Reuben et al, 2020; Nordbø et al, 2019), liksom för demokratiutveckling (Hart, 2002).

Många gånger väljer barn sina egna lekmiljöer, men under det senaste århundradet har också olika typer av anlagda platser för lek fått allt större betydelse (Woolley, 2007), inte minst när både barns rörelsefrihet och friytor minskar (Jansson & Sunding, 2024). Rasmussen (2004) skiljer mellan platser för barn och barns (egna) platser, men påpekar också att det finns kvaliteter hos vissa anlagda platser för barn som gör dem särskilt värdefulla och möjliga att bli barns egna, när de möter barns perspektiv och lekens värden.

Även verksamhet och bemanning i lekmiljöer har stor betydelse. Bemannade lekplatser har ofta fler kvaliteter i jämförelse med andra anlagda lekmiljöer (Frobenius & Gammelsrud, 1973), något som uppmärksammades av Norén-Björn (2016b) baserat på hennes studier av olika typer av lekmiljöer på 1970-talet:

”Vi såg att vuxna är viktiga för barns lek på flera sätt. Det kan räcka att en vuxen finns närvarande för att barnen ska känna att det finns någon att vända sig till ifall det skulle behövas och då vågar barnen ge sig hän i leken. Vuxna som tar fram lekmaterial som cyklar, hinkar och bollar är också av stor betydelse för att leken ska utvecklas. Parkleken, alltså verksamheten vid lekparken med personal, ger utmaningar även för de äldre barnen, och trivsel för de vuxna. Vikten av att erbjuda barn bemannade lekplatser kunde därför inte nog betonas.” (Norén-Björn, 2016b, s. 137)

Norén-Björn (1977) har särskilt lyft fram värdet av att på bemannade lekplatser, såsom Stockholms parklekar, ge barn tillgång till löst lekmaterial. Hennes studier under 1970-talet sammanfattades senare såhär: ”Vi såg en påtaglig skillnad mellan obemannade lekplatser och bemannade så kallade lekparken med organiserad parklek, där bemannade absolut var att föredra. Barnen på den bemannade

lekparken hade genom den organiserade parkleken mer tillgång till löst material och därmed fler saker att leka med. Det påverkade tydligt lekens kvalitet. Antalet olika material som barnen valde var i genomsnitt 30 på en obemannad lekplats men 50 på en bemannad. Barn i åldern sju till tio år hade dubbelt så många saker att leka med på bemannade lekplatser som på obemannade.” (Norén-Björn 2016a, s. 21)

1.1.2 Stöd, möjligheter och hinder för utomhuslek

Genom FN:s konvention om barnets rättigheter (kallad Barnkonventionen) har barn rätt till lek. Artikel 31 omfattar rätt till vila, fritid, lek, rekreation, kulturellt liv och konst (FN, 1989). Vikten av just lek lyfts särskilt fram i “General comment No. 17” (Kommentar 17) (FNs kommitté för barnets rättigheter, 2013) som ett komplement till artikel 31. Kommentaren beskriver att brist på erkännande av artikel 31 leder till bristande investeringar, svag lagstiftning och att barn blir osynliga i planeringen, nationellt och lokalt, samt att investeringar som görs tenderar att leda till strukturerade och organiserade aktiviteter, trots vikten av att skapa tid och utrymme för spontan lek, rekreation och kreativitet (FNs kommitté för barnets rättigheter, 2013).

Kommentar 17 pekar på betydelsen och vikten av artikel 31 för barns liv och identifierar grupper som behöver uppmärksammas särskilt. Den lyfter också ansvaret hos stater som ratificerat FN:s barnkonvention (i dagsläget alla utom USA) samt den lagliga grunden och kontexten. Några faktorer för att skapa goda förutsättningar för lek lyfts också fram särskilt, med betoning på den fysiska miljön (FN:s kommitté för barnets rättigheter, 2013), där nästan allt är relevant för arbetet med parklekar. Dessa faktorer är: frihet från stress, exkludering, fördomar och diskriminering; en miljö som är säker från faror, våld, miljöförstöring, trafik och annat som hindrar rörelsefrihet i närmiljön; möjlighet till vila som passar ålder och utveckling; tillgång till kravlös fritid, plats och tid för lek utan vuxnas kontroll och styrning, till plats och möjlighet för självständig lek utomhus i en varierad och utmanande fysisk miljö, med nära tillgång till stödjande vuxna vid behov, möjligheter att uppleva, interagera och leka i naturmiljöer och med djur; engagemang i egna platser och tid för att skapa och utveckla sin värld genom fantasi och språk, till att undersöka, förstå, delta i och skapa kulturellt och konstnärligt arv, att delta med andra barn i lekar, idrott och rekreativa aktiviteter – vid behov med stöd från utbildade personer – samt; erkännande från föräldrar, lärare och samhället som helhet om värdet och legitimiteten hos rättigheterna beskrivna i artikel 31 (FNs kommitté för barnets rättigheter, 2013).

Det finns dock många hinder och utmaningar för uppfyllelsen av artikel 31 och kommentar 17. McKendrick et al (2018) har sammanfattat en rad sådana

utmaningar, bland annat bristen på tillgång till natur, bristen på erkännande av hur viktigt det är med lek och rekreation, att barn utsätts för faror, behovet av en god balans mellan risk och säkerhet, motstånd mot att låta barn använda offentliga miljöer, press på akademiska resultat, alltför strukturerade och programmerade livsstilar, utveckling av urbana miljöer med otillräcklig inkludering av lek, brist på investeringar i kultur och konst för barn, kommersialisering av lek samt allt större fokus på digitala medier.

Just vikten av den utmanande och riskfyllda leken finns det ett särskilt stort behov av att lyfta. Dagens lekmiljöer lider ofta av en förenklad syn på risk, vilket har fått en negativ påverkan på utformningen av olika typer av lekmiljöer. Detta har delvis sin förklaring i den europeiska och svenska standarden för säkerhet hos lekredskap och deras fallunderlag (SS-EN 1176 och 1177) (SIS, 2017; SIS, 2018) som fått ett mycket stort inflytande på arbetet med anlagda lekmiljöer i Sverige sedan tiden kring millennieskiftet (Jansson et al, 2016). Osäkerheten kring vad som gäller har varit stor och har bland annat lett till uppfattningen att det är svårt och dyrt med lekplatser då de upplevs behöva vara baserade på godkända, prefabricerade lekredskap (Jansson et al, 2020; Schneider & Jansson, 2023). Standarden och svensk praxis kring den har också lett till flera missuppfattningar. Bland annat har det blivit vanligt att låta mer än prefabricerade lekredskap omfattas av besiktningar enligt standarden samt att anta att den skulle ha status som en lag, för att den nämns som ett exempel i Produktsäkerhetslagen. Trots att det i standarden beskrivs att den inte bör omfatta bygglekplatser, dock felaktigt översatt till ”äventyrslekplatser” (SIS, 2017), har den haft stor påverkan på dem och bidragit till att denna typ av lekmiljöer med åren har avvecklats (Berg et al, 2020).

Internationellt har problemen med en praxis baserad på rädsla och standardbaserade bedömningar av lekmiljöer uppmärksammats under en längre tid (Spiegel et al, 2014), bland annat av International School Grounds Alliance som 2017 tog fram en deklARATION – Ubud-Höör-deklARATIONEN. Den lyfter bland annat fram vikten av att möjliggöra riskfylld lek (ISGA, 2017). Ett annat viktigt arbete i frågan, kopplat till Storbritannien, är framtagandet av ”benefit-risk assessment” eller balanserad riskbedömning på svenska. År 2023 ledde det arbetet fram till en ny, global ISO-standard: “ISO 4980:2023, Benefit-risk assessment for sports and recreational facilities, activities and equipment” (ISO, 2023). Genom balanserad riskbedömning går det att göra mycket mer helhetsbaserade och kontextuella riskbedömningar, där både fördelarna och riskerna med miljön vägs in.

Mot bakgrund av utvecklingen mot en förenklad syn på risk och det faktum att forskningen tydligt kopplar den utmanade och riskfyllda leken till flera aspekter av barns hälsa, såsom välbefinnande, deltagande och fysisk aktivitet (Sando et al,

2021), efterfrågas nu nya arbetssätt kring barns utemiljöer. Med eller utan att ta stöd i arbetet hos International School Grounds Alliance (ISGA, 2017) och den nya ISO-standarden (ISO, 2023) behöver organisationer idag hitta sätt att arbeta med lokala policyer och platsspecifika, kontextuella bedömningar. En viktig del av det arbetet kan vara balanserad riskbedömning. Det kan omfatta att samlas kring och dokumentera synen på utemiljöer som viktiga arenor för att främja allt från hälsa och pedagogik till lek och riskhantering, liksom tankar om lekmiljöers syfte och avvägningar kring risk och värde.

1.1.3 Olika typer av lekplatser

Anlagda lekmiljöer kan vara av många olika typer och deras karaktär skilja sig mycket åt. Lekplatsen som koncept kan delas in i några ganska skilda typer av platser och verksamheter. En ofta använd uppdelning av Hayward et al (1974) omfattar traditionella lekplatser (traditional) med främst klassiska lekredskap, moderna lekplatser (contemporary) som är mer designade, ibland kring teman, samt bygglekplatser (adventure playgrounds) som är bemannade och utgår från barn som aktörer som bygger sin lekmiljö.

Dessa tre typer kan idag kompletteras med fler. Till exempel föreslog Frost (1986) en fjärde typ, kreativ lekplats (creative), som en kombination av de andra typerna i en mer informell miljö. Det går också att beskriva naturlekplatser som en lekplatstyp, där det i en svensk kontext under senare år bland annat lyfts fram koncept som lekotoper (Mårtensson et al, 2022; Urbio, 2024). Landskapsbaserade utformningar i gröna miljöer, där lekredskap inte har någon framträdande roll, har också kallats leklandskap (playscape) (Fjørtoft & Sageie, 2000). Enligt Fjørtoft & Sageie (2000) karaktäriseras bra leklandskap av varierade landskapselement, många möjligheter genom så kallade miljöerbjudanden för lek, både utmaningar och trygghet, tillgänglighet samt slittålighet.

Traditionella och moderna lekplatstyper har sedan länge kritiserats för att inte ge tillräckliga lekvärden, både i Sverige och internationellt (Norén-Björn, 1977; Woolley, 2007). I Sverige fick normer för tillgång till lekplatser, framtagna av arkitekten Hans Wohlin (1961), stor påverkan under miljonprogramtidens lekplatsutveckling, då de kom i en tid då man i Sverige sökte efter standardiserade och enkla lösningar för byggprocesser (Bucht, 1997). Wohlins (1961) observationsstudier av barns lek i tätbefolkade förortsområden ledde till rekommendationer eller ”preferensnormer” där maximala gångavstånd från hemmet var grunden för placering av olika lekplatsstorlekar. Närmaste småbarnslekplats (med yta på 100-200 kvm) skulle finnas inom 50 meter, en

kvarterslekplats (yta på 1500-2000 kvm) inom 150 meter och antingen en större parklekplats eller en bollplan inom 400 meter.

Parklekarna fanns alltså med i Wohlins preferensnormer, men när normerna fick stort genomslag runtom i Sverige var det främst kvarterslekplatser inom 150 meter som förverkligades. Detta gav barn i många miljöer god tillgång till lekplatser (Jansson & Persson, 2010) men ledde till kritik för brister i lekvärde och variation (Norén-Björn, 1977).

På senare år har uttryck som ”KFC playgrounds” (där KFC står för kit, fence, carpet) också använts för att lyfta en ny typ av lekplatser och poängtera bristande lekvärden och kvaliteter hos dem. Det är lekplatser baserade på prefabricerade lekredskap, omgärdade av staket och med gummi-asfalt (Woolley, 2008). Många lekplatser är baserade på lekredskap, snarare än på landskapet eller aktiviteter där. Kvaliteten varierar stort mellan olika lekplatser i svenska kommuner, där förväntningar på att uppnå krav på säkerhet och tillgänglighet kan leda till förenklade koncept (Schneider & Jansson, 2023).

När många andra lekmiljöer har kritiserats har istället både leklandskap (eller lekotoper) och bygglekplatser lyfts fram som goda exempel. Bygglekplatser och andra bemannade lekplatser har beskrivits som särskilt värdefulla, välfungerande och populära (Frobenius & Gammelsrud, 1973; Hayward et al, 1974; Berg et al, 2020). Även leklandskap och lekotoper kan anses ha särskilda värden ur flera olika aspekter (Mårtensson et al, 2022; Urbio, 2024).

Även om ingen av alla dessa beskrivna typer av lekplatser rakt av kan appliceras på parklekar, kan mycket hos parklekarna liknas vid såväl bygglekplatser (bemanning och öppen verksamhet) som leklandskap (stora ytor med variation och gröna kvaliteter). De har dämed potential att bidra med just de kvaliteter som finns hos de särskilt goda exemplen på lekplatser.

1.1.4 Bemannade, öppna lekplatser och deras verksamhet i ett internationellt perspektiv

Några olika lekplatskoncept omfattar alltså bemannade, öppna lekplatser, såsom parklekar, bygglekar och olika kombinationer och varianter av dem. En viktig aspekt av parkleken och andra bemannade lekplatser är det arbete som bedrivs på plats av de som är anställda i verksamheten. I en svensk kontext är det svårt att hitta beskrivningar av detta arbete, men internationellt går det att jämföra med bland annat Storbritanniens playwork, liksom med Finlands verksamhet kopplat till parklekar (leikkiopisto).

Det som i Storbritannien och på andra håll kallas adventure playgrounds, vilket borde översättas till bygglekplatser, tycks i praktiken likna parklekar, eftersom de inte alltid omfattar ren byggleksverksamhet, men har verksamheter med anställda ”playworkers” och inriktning mot playwork. Woolley (2007) nämner dessutom begreppet ”play parks” som något som fanns i Storbritannien på 1940-talet, alltså vid samma tid som dagens adventure playgrounds började skapas. Mycket tyder alltså på att Stockholms parklekar och Storbritanniens adventure playgrounds i praktiken har mycket gemensamt.

I Storbritannien finns en lång tradition av playworkers som arbetar med att facilitera leken på adventure playgrounds och liknande anläggningar, men även i andra kontexter. Idag praktiseras det som kallas playwork av de som arbetar med barn och lek i en mängd olika miljöer ”från parker till fängelser och öknar till utvecklingsprojekt” och baseras på flera olika discipliner som grund för teori och teknik (*International Journal of Playwork Practice*, u.å). Frade et al (2024) ger också exempel på olika miljöer där playwork kan förekomma från ett portugisiskt perspektiv: skolor, sjukhus, gator, affärer och bygglekplatser.

Playwork är ett yrkesfält och förhållningssätt som fokuserar på att stödja barns självinitierade lek utan att styra den. Inom playwork ses ofta leken som ett egenvärde och en rättighet. Vuxnas roll är att möjliggöra lek, inte att undervisa, leda eller styra mot lärandemål (King & Newstead, 2022). I beskrivningen av den vetenskapliga tidskriften *International Journal of Playwork Practice* (u.å) (som ges ut sedan 2020) beskrivs playwork som något som har sitt ursprung i bygglekplatsernas utveckling under mitten av 1900-talet, då målet var att förbättra lekmöjligheterna i urbana områden.

Den finska traditionen kring parklekar är ännu äldre än den svenska och brittiska, från 1914, och beskrivs som särskilt lyckad (King & Sills-Jones, 2018). I den finska kontexten ses parklek eller leikkipuisto som en del av Finlands utbildningssystem där själva skoldagen annars är relativt kort. De som arbetar där har professionen Ohjaaja, en tydlig roll som har funnits i liknande form under lång tid. Arbetet har inriktning mot att övervaka och facilitera i lekområdet och ta hand om alla barn (King & Sills-Jones, 2018).

1.1.5 Bygglekplatser

Bygglekplatsen som koncept har fått stor uppmärksamhet sedan mitten av 1900-talet. Det är en typ av lekplats som baseras på barns preferenser för att manipulera och vara kreativa i utemiljöer. Konceptet i sin tidiga form handlar om att ge barn

tillgång till material och stödja dem i att bygga egna lekmiljöer eller ”hus” där. Materialet kan vara allt från brädor och klossar i trä till tyg, tegel och återvunnet ”skräp”. Idén tillskrivs den danska landskapsarkitekten C. Th. Sørensen, som fick inspiration till bygglekplatser eller ”skrammellegepladser” (skräplekplatser) när han såg att barn lekte på en byggarbetsplats. I Sverige kom bland andra Arvid Bengtsson, stadsträdgårdsmästare i Helsingborg och därefter i Göteborg, att starta bygglekplatser och skriva om dem internationellt, med benämningen adventure playgrounds (Bengtsson, 1972). Det engelska ”adventure playgrounds” är alltså i princip samma som bygglekplatser, även om det begreppet också kan ha en bredare betydelse.

På bygglekplatser är barn själva del i att skapa sina lekmiljöer, bland annat genom att bygga med tillgängligt material. Bygglekplatser baseras på att miljön är flexibel, aldrig blir färdig och ger barn möjlighet att medskapa, att det finns tillgång till material att använda, att barn kan hitta sin nivå av utmaning och att vuxna finns för att ge stöd i byggandet och leken, samtidigt som barns initiativ tillåts vara centrala (Berg et al, 2020).

Bygglekplatser är sedan länge relativt vanliga i några få länder, som Storbritannien och Japan, men även Tyskland, Danmark med flera (Berg et al, 2020). Dessa kan vara tydligt inriktade på just byggleksverksamhet, men ibland har byggandet tonats ner eller försvunnit helt med åren, eller har (de tidigare) bygglekplatserna kommit att inriktas mot olika verksamheter, till exempel odling eller djurhållning (Berglund, 2016; Boisvert & Harrell, 2021).

Visst uppsving för bygglekplatser har rapporterats under senare år från USA och Kanada, även om det totalt sett handlar om ganska få bygglekplatser (Almon & Keeler, 2018). I USA introducerades bygglekar på 1970-talet, men många av dem lades ner under 1980-talet på grund av ekonomiska utmaningar och negativ publicitet. Under 2010-talet har dock ett ökat intresse märkts, och nya bygglekplatser har kunnat starta i både USA och Kanada, ofta drivna av ideella grupper med stöd från nätverk (Almon & Keeler, 2018). Liksom i andra delar av världen är USA:s bygglekar baserade på att barn får påverka miljön och bygga med olika material, att det finns anställda playworkers som stödjer leken och miljöer som tillåts förändras utifrån barnens idéer, men de få bygglekar som finns i USA och Kanada är snarare utflyktsmål än vardagsmiljöer (Almon & Keeler, 2018). Dock finns stor potential för bygglek inom flera olika typer av verksamheter, som på skolgårdar, vid event och under sommarläger (Almon & Keeler, 2018).

Bygglekplatser fanns i ganska stor omfattning i Sverige under några decennier från mitten av 1900-talet. Många av de äldre parklekarna i Stockholm och Karlstad har

haft omfattande byggleksverksamhet (Berg et al, 2020). Genom en studie i nordiska länder visade Frobenius och Gammelsrud (1973) att bygglekplatser som konstant utvecklades och förändrades tillsammans med barnen, för att matcha barnens behov, fungerade bättre än andra typer av lekplatser. Trots detta är bygglekplatser idag ovanliga i Sverige. De finns dock kvar inom parkleksverksamheten i Karlstad, liksom, åtminstone nyligen, till viss del på enstaka parklekar och liknande anläggningar i Stockholm och Lund, samtidigt som ett fåtal nyare initiativ har startats på några orter, såsom Guldängens bygglek i Malmö (Berg et al, 2020).

Anledningarna bakom bygglekplatsernas försvinnande i Sverige, liksom i flera andra länder, är inte helt klarlagda, men en avgörande aspekt tycks vara oro kring hur de europeiska och svenska standarderna för lekredskap och deras fallunderlag (SIS, 2017; SIS, 2018) ska hanteras i förhållande till bygglek (Berg et al, 2020). Trots att standarden klargör att den inte är lämplig på bygglekar (i standarden på svenska står dock "äventyrslekplatser", en felöversättning av engelskans adventure playgrounds, alltså bygglekplatser och liknande bemannade lekmiljöer), tycks införandet av denna standard ha påverkat verksamheten i Sverige mycket (Berg et al, 2020):

"...inte [är] tillämplig på äventyrslekplatser, med undantag för produkter som tillverkats som lekredskap och marknadsförs som detta. [...] Äventyrslekplatser är inhägnade, avstängningsbara lekplatser som drivs med personal i enlighet med de pedagogiska principerna att stimulera barnens utveckling. Dessa har ofta egentillverkade redskap."

(SS-EN 1176, s. 18)

Andra orsaker till att bygglekarna har försvunnit kan ha att göra med ekonomi, trots att kostnaderna för att bemanna parklekar idag kan anses vara fullt rimliga jämfört med hur dyra många nyare lekplatser baserade på prefabricerad utrustning är (Berg et al., 2020; Urbio, 2024). Bygglekplatsernas försvinnande i såväl Sverige som andra länder kan också ha att göra med upplevelsen av dem som röriga, smutsiga och högljudda, något som uppskattades av många barn men mindre av de vuxna (Coninck-Smith & Gutman, 2004).

1.1.6 Parklekar

Svenska parklekar i Stockholm, Karlstad och förr till viss del även i andra städer, har genom åren tillskrivits omfattande kvaliteter och värden (Björklid-Chu, 1974; Norén-Björn, 1977; Berglund, 2016). Svenska parklekar tycks dock knappt förekomma i den internationella, vetenskapliga litteraturen. I en svensk kontext har Stockholms parklekar uppmärksammats främst i rapporter publicerade under 1970-

talet (Björklid-Chu, 1974; Frobenius & Gammelsrud, 1973; Norén Björn 1977), samt i viss mån även senare (Berglund, 2016; Nolin, 2016).

Finland och Helsingfors har haft en liknande utveckling som Sverige och Stockholm med parklekar (King & Sills-Jones, 2018). De första av dessa parklekar etablerades redan 1914 av två lärare som ville ge barn omsorg och mat på sommaren. Leikkipuisto har därefter utvecklats till en integrerad del av stadens offentliga miljöer och barnomsorg. Efter att verksamheten hade vuxit blev de statligt ansvar 1942. Idag finns närmare 70 kommunalt drivna leikkipuisto i Helsingfors, ofta med lekmiljöer både inomhus och utomhus. Utomhusmiljöerna omfattar stora ytor, ofta över en hektar, med anlagda lekstrukturer, naturinslag samt byggmaterial och andra lösa delar, och förändras över tid genom barns inflytande och interaktion (King & Sills-Jones, 2018).

Principen för dessa parklekar är att erbjuda gratis lekverksamhet året runt för barn upp till 16 års ålder. Verksamheten anpassas till olika åldrar och motsvarar bland annat öppen förskola och fritidsgård. Under sommaren finns traditionen att erbjuda barn gratis varm lunch kvar. Verksamheten leds av utbildade lekledare, Ohjaaja, ofta med bakgrund inom socialt arbete, hälsa eller pedagogik. Deras definerade roll innebär att skapa trygga, tillgängliga lekmiljöer, stödja barnens egen lekprocess och samtidigt ge utrymme för barns självständighet. Verksamheten utgår från en tilltro till barns förmåga och rörelsefrihet, liksom till kulturella kopplingar till lek i naturmiljöer, tillit, frihet under ansvar och respekt för lekens egenvärde (King & Sills-Jones, 2018).

De finska leikkipuisto skiljer sig tydligt från många andra länders liknande lekverksamheter – som jämfört med Storbritanniens adventure playgrounds – och kan anses ha särskilda värden och bland annat ge bättre förutsättningar för att främja barnvänlighet och ge barn många möjligheter (King & Sills-Jones, 2018). De har stabil statlig finansiering och bemannas av utbildad personal, är väl integrerade i bostadsområden i Helsingfors där de finns inom gångavstånd för många barn, fungerar som sociala nav i lokalsamhällen och utgör kulturellt anpassade miljöer med möjlighet till anpassningar och att främja barns utmaningar (King & Sills-Jones, 2018).

Historiskt har de finska parklekarna haft en bredare funktion och betydelse än direkt för barns lek, då de kan kopplas till flera olika samhällsfrågor (Jouhki, 2023). Bemannade lekplatser användes som ett politiskt och socialt verktyg för samhällsutveckling, kopplat till barnomsorg, kvinnors frigörelse (genom avlastning) samt utjämning av sociala skillnader genom lekmöjligheter. Det bidrog bland annat till att skapa sammanhållning och motverka klasskonflikter i samhället

(Jouhki, 2023). Även Stockholms parklekar har haft liknande social betydelse och breda samhällsfunktion (Nolin, 2016).

1.1.7 Stockholms parklekar och deras utveckling

I Stockholm finns en lång tradition av arbete med parklekar. En grund för deras historiska utveckling är "Sällskapet för befrämjande af skolungdomens fria lekar" som grundades 1883 (Nolin, 2016). Förutom arbete med vintersporter bedrev sällskapet en ideell verksamhet i Stockholms parker där de lånade ut material och redskap för lek och sportaktiviteter, men också hade anställda "lekledare" i parkerna. Nolin (2016) samt Jansson et al (2016) har beskrivit att influenserna till detta troligen kom från USA. Stockholms stad tog över ansvaret för verksamheten 1926, som då gick från privat regi genom sällskapets aktiviteter till kommunal regi.

Det dröjde sedan till 1930-talet innan det som idag beskrivs som parklek startade (Nolin, 2016). Tankarna bakom detta kan kopplas till såväl Alva Myrdal som till det arbete som utvecklades av stadsträdgårdsmästaren Holger Blom (1906-1996) och parkleksintendenten Stina Wretlind Larsson (1910-1995). Även en mödraopinion ska ha haft betydelse för utvecklingen, liksom att nyttan av att vara utomhus betonades och semesterlagen 1938 lyfte betydelsen av fritid (Nolin, 2016).

Både Holger Blom och Stina Wretlind Larsson fick sina uppdrag 1937. Wretlind Larssons arbetsuppgifter bestod i att leda arbetet med den kommunala parkleksverksamheten i Stockholms parker, och hon kom också att skriva flera böcker om barns lekar. Redan 1937 skapades också en särskild kommitté kring planeringen av parkleken (Nolin, 2016). Bland de som tidigt arbetade med att utveckla parkleken fanns även Ulla Bodorff (1913-1982), som planerade kring "frågor som var och för vem den skulle bedrivas och hur den skulle organiseras rent praktiskt med lekledare, solplatser, paviljonger och toaletter" (Nolin, 2016, s. 46). Verksamheten omfattade fysisk lek men också bland annat teater och konstnärlig verksamhet (Jansson et al, 2016).

Parklekarna utvecklades för att främja lek och lärande för barn i en stimulerande miljö, samtidigt som verksamheten möjliggjorde för kvinnor att lämna barn för att till exempel kunna arbeta några timmar. Dessutom hade plaskdammarna som byggdes vid flera av parklekarna en hygienisk funktion i områden där det ännu fanns bostäder utan rinnande vatten (Nolin, 2016). Parklekarna blev populära och besöktes av många barn. De kom att få störst betydelse för barn som inte åkte till landet, alltså till viss del en fråga om klass, där Stockholms parklekar tog sig an uppgiften att ge alla barn goda möjligheter till lek och hälsa (Nolin, 2016).

I en rapport med fokus på bostadsområden i Stockholm från 1974 beskrev Pia Björklid-Chu att det fanns många särskilda värden med de bemannade parklekarna, och hon rekommenderade att de skulle finnas nära, vid bostadsområden. Parklekarna utnyttjade miljön väl, fungerade som mötesplatser, hade bygglek och "djurlek" men också bland annat "stugbyar" där barn kunde låna lekstugor för att leka mer avskilt (Björklid-Chu, 1974). Det ledde till denna slutsats:

"Resultaten i denna undersökning pekar mot att lekpark med personal (Parklek) har en mycket viktig funktion att fylla, och tillgodoser behov som inte kan uppfyllas enbart genom lekytor utan personal. Medan de anlagda lekytorna utan personal företrädesvis besöks av de yngsta barnen, så attraherar Parkleken barn i alla åldrar. Besöksfrekvensen är där relativt sett lika hög under såväl vinter som sommarhalvåret. Föräldrarna är mycket positiva till Parkleken och den fungerar dessutom som en samlingsplats för barnens mammor. Genom att tillskottet av vuxna därmed ökar, ökar i sin tur attraktionsgraden även för barnen" (Björklid-Chu, 1974, s.108-109).

Parkleksverksamheten i Stockholm blev en förebild för såväl andra svenska parkförvaltningar som internationellt (Jansson et al, 2016; Nolin, 2016) och kom med tiden också att inspirera policyarbete inom de tidigare myndigheterna Lekmiljörådet och Barnmiljörådet, där man uppmärksammade parklekar främst i Stockholm, men även i Göteborg, Karlstad, Sundsvall, Malmö och Helsingborg (Norén-Björn, 2016b). Under 1990-talet blev det dock tydligt att minskade satsningar inom parklek och bygglek hade gjort Sverige mindre intressant som föregångsland inom barns lekmiljöer (Norén-Björn, 2016b).

1.1.8 Utmaningar med att tillgodose lekmiljöer och lekverksamhet

Kommuner och andra organisationer som arbetar med att ge invånare tillgång till lekmiljöer kan erfara många olika typer av utmaningar. En sådan är att många lekmiljöer blivit allt för torftiga för att locka till lek (Woolley, 2007). Problem med tråkiga lekmiljöer, främst bestående av prefabricerade lekredskap och utan platsspecifika kvaliteter, möjligheter att påverka eller inspiration till en bredd av olika typer av lek, har länge påpekats (Norén Björn, 1977; Woolley, 2007). Det hänger samman med fokus på standarder istället för helhetsbedömningar när det gäller risker (Spiegel et al, 2014). På liknande sätt har arbetet med inkludering ofta reducerats till fysisk tillgänglighet och minimikrav, istället för att samverka med familjer för att främja social inkludering (Sterman et al., 2018). Ytterligare en

utmaning är att det blir dyrt att behålla och utveckla lekmiljöer när kraven på dem upplevs vara höga från olika håll (Schneider & Jansson, 2023).

Att arbeta med att tillgodose utomhusmiljöer för barn är en komplex uppgift, genom hela processen att planera, utforma och förvalta olika typer av lekmiljöer. En del av förutsättningarna är just att det finns en stor komplexitet av aktörer, kompetenser och synsätt. En annan del av komplexiteten ligger hos själva platsutvecklingen, att hantera gränslandet mellan att organisera lekmiljöer och barns önskan om att hitta och påverka egna platser, även på en mycket konkret nivå (Jansson et al, 2016).

Utvecklingen av lekmiljöer kan påverkas av många olika perspektiv, vilka ibland inte främjar varken lekvärde eller hälsa. Parkleksverksamheten i Stockholm har förändrats genom åren, på sätt som kan vara både positiva och negativa. Norén-Björn (2016a) har beskrivit att lådor med klossar tidigare var vanligt på parklekar och populärt bland besökare i flera åldrar. ”Tyvärr kom denna låda att tas bort i till exempel Stockholms kommun med hänsyn till de vuxna vid parkleken, då de fick plocka ihop klossarna vilket förknippades med ryggsbesvär. Det är ett tydligt exempel på när barnens perspektiv får ge vika för vuxnas behov och fackliga krav. I Rålambshovs parklek i Stockholm har man dock löst det genom att ha en inhägnad plats för klossarna och en skylt med vädjan om att alla hjälper till att lägga tillbaka materialet då man har lekt färdigt” (Norén-Björn, 2016a, s. 21).

Utvecklingen av lekmiljöer handlar också mycket om planering, utformning och förvaltning över tid, där strategisk förvaltning kan bidra med såväl rutiner som flexibilitet (Jansson & Randrup, 2020). Lekplatser är resurser som både behöver skötas och utvecklas vidare, där brist på förvaltning och investeringar utgör ett hot mot platsernas kvaliteter och verksamheter (Schneider & Jansson, 2023). Hur framgångsrika både vanliga lekplatser och parklekar har varit har tidigare visat sig bero på hur, och av vilka yrkesgrupper, förvaltningen har organiserats (Frobenius & Gammelsrud, 1973). Lokala förvaltare och beslutsfattare har en mycket viktig roll att spela, med stora möjligheter att anpassa utvecklingen efter lokala behov och förhindra att de möjliga lekmiljöerna blir färre (Hart, 2002).

Problem med otillräcklig förvaltning kan resultera i slitna och dåligt skötta lekmiljöer, vilket kan ge låg användning (Berglund & Jergeby, 1989). Att inte investera på ett välfungerande sätt i parker och lekplatser kan därför ge barn sämre tillgång till utemiljöer (Schneider & Jansson, 2023). Förvaltningen av lekmiljöer har under senare decennier också ibland beskrivits som undermålig på grund av begränsad anpassning till tillgänglig kunskap (Woolley, 2008). Det har bland annat hänt att de som förvaltar lekplatser inte haft tillräcklig kännedom om barns rättigheter, om regelverk och lagstiftning kring lekplatser kopplat till inkludering

av alla barn (Prellwitz, 2007), eller om barns egna perspektiv på lekplatsleken (Jansson, 2015).

1.2 Problem, syfte och frågeställningar

Det är tydligt att Stockholms parklekar har unika kvaliteter och utgör värdefulla tillgångar, utvecklade under en lång tidsperiod. Men över tid har antalet parklekar minskat kraftigt i antal och arbetet med dem idag möter utmaningar kring förvaltning och utveckling. Samtidigt som organisationen kring Stockholms parklekar brottas med frågor kring hur parklekarna kan förvaltas och utvecklas i framtiden, är den befintliga kunskapen begränsad när det gäller arbetet med parklekar och andra öppna, anlagda och organiserade platser för barns lek, såväl inom litteraturen som i praktiken.

Syftet med denna studie är att undersöka olika vägval för hur Stockholms parklekar och andra lekmiljöer, främst som är öppna och bemannade, kan organiseras, förvaltas och utvecklas. Inom detta syfte lägger vi fokus på främst tre aspekter i form av frågeställningar som kan motsvara viktiga framgångsfaktorer för parklekar:

- Vad krävs för att organisationen bakom parklekar ska fungera väl vad gäller förvaltning, ekonomi, roller, samarbeten mm?
- Vilka rumsliga kvaliteter finns i parklekarna som platser och hur kan dessa utvecklas över tid?
- Hur kan parkleksverksamheten utvecklas genom dess inriktningar, målgrupper och roll i samhället, liksom kompetens och kompetensutveckling för de som arbetar i parkleken?

2. Metod

För att bidra till en utredning om att, enligt projektets syfte, ”undersöka en ny modell för samverkan som säkerställer parklekarnas roll i samhällsutvecklingen” genomförde vi dels en litteraturstudie av svensk och internationell litteratur om parklekar och andra lekmiljöer, dels en fallstudie av Stockholms parklekar. Syftet och de tre frågeställningarna undersöktes dels med fokus på vad den tillgängliga litteraturen, främst den vetenskapliga, kan ge för insikter, dels genom en fallstudie som ger inblick i parklekar och deras verksamhet i tre av Stockholms stadsdelar.

Litteraturstudien har baserats på den begränsade mängd publikationer som beskriver lekmiljöers organisation, men även rumsliga kvaliteter, kompetenser mm, med fokus på öppna, bemannade lekplatser. Insamlingen av litteratur har genomförts baserat på tre olika strategier: 1. sökningar med sökord såsom playground, playwork, organisation, adventure playground och park playground i databaser för publikationer. Scopus och Google Scholar har använts för att nå publikationer generellt, kompletterat med specifika sökningar för de två tidskrifterna Children, Youth and Environments och International Journal of Playwork Practice, båda identifierade som av särskilt intresse för ämnet och med publikationer som spänner från rent vetenskapliga till mer praktikbaserade, 2. efterfrågningar, bland annat genom LinkedIn och via e-post direkt till forskare i Storbritannien och Japan, samt 3. genom att plocka fram och leta bland litteratur som är känd för oss som forskare, där vi kunnat anta att det finns relevanta aspekter att finna. Litteraturen har använts för att samla relevant information, analyserad och sammanställd inom organisation, plats och verksamhet.

Fallstudien har fokuserat på parklekarna och deras organisation generellt, med särskild inriktning på parklekar i tre utvalda stadsdelar samt vid ytterligare en enskild parklek i en fjärde stadsdel. Urvalet av fall grundas på rekommendationer, där det funnits en önskan om att undersöka främst goda exempel, samtidigt som vi ville se olika platser och en variation i sättet att bedriva verksamheten och organisera arbetet med parklekarna. De utvalda stadsdelområdena är Järva, Södermalm och Farsta. Den enskilda parkleken är Rålambshovsparken, i stadsdelsområdet Kungsholmen.

Stadsdelarna och deras parklekar har främst studerats genom intervjuer med chefer och personal i de tre utvalda stadsdelarna, i samband med besök på 15 parklekar, samt Rålambshovsparken. Cheferna har intervjuats enskilt och i två av stadsdelarna har de också följt med på våra besök på parklekar i stadsdelen. Vid besöken på enskilda parklekar har vi observerat platserna och pratat spontant med personal vi träffat på plats, dokumenterat genom foto och anteckningar.

Därutöver har fallstudien baserats på deltagande i två workshops organiserade av SWECO med representanter från fack- och stadsdelförvaltningar kopplat till parkleksverksamheten (från Kulturförvaltningen, Fastighetskontoret, Stadsdelsförvaltningarnas avdelningar för stadsmiljö, enhetschefer och personal på parklekar med flera).

Materialet från fallstudien har analyserats kvalitativt genom att lyfta fram teman som bidrar till att besvara frågeställningarna, med fokus på organisation, plats och verksamhet.

3. Resultat från litteraturstudien

I denna del redovisas resultaten från den litteraturstudie som genomfördes med fokus på öppna, bemannade lekplatser. Den är indelad i tre huvudsakliga delar, baserade på rapportens tre frågeställningar som kretsar kring organisation, plats och verksamhet. Då det i stort sett saknas vetenskaplig litteratur om svenska lekmiljöer riktas blicken mot forskning och praktik i andra länder. Genom exempel från bland annat Japan, Kanada och Storbritannien visar texten hur olika strategier, involvering av målgruppen och personalens engagemang påverkar barns lekmiljöer.

3.1 Organisation

3.1.1 Organisation, policy och eldsjälar

Organisationen kring och arbetet med park- och lekmiljöer kan se mycket olika ut mellan olika länder, kommuner och enheter. Studier från flera länder kan ge en bild av olika sätt att övergripande organisera och utveckla lekmiljöer. Det finns exempel i litteraturen från bland annat Sverige och Danmark (Jansson et al, 2020), Japan (Kinoshita, 2007), Kanada (Glenn et al, 2022) och Storbritannien (Woolley, 2007). Ett återkommande tema när det gäller organisation och policy för lekmiljöer i alla dessa länder är strategier på olika nivåer, särskilt samspelet mellan en styrande organisation och engagerade individer i verksamheten.

Bland kommuner i både Sverige och Danmark finns flera som genom parkförvaltningen har visat särskilda ambitioner kring att skapa och utveckla utemiljöer för och med barn (Jansson et al., 2020). Utmaningar för detta är bland annat ekonomiska begränsningar och brist på relevanta kunskaper, men det tycks också göra stor skillnad att ha drivande individer i olika roller. Bland de mer ambitiösa och barncentrerade kommunala parkförvaltningarna finns personer som hittar möjligheter, bland annat genom att arbeta bredare än andra. Bredden omfattar olika samarbeten både inom och utanför den kommunala organisationen, men även en bred syn på vad som kan vara utemiljöer för barn, inte bara typiska lekplatser utan även till exempel naturmiljöer (Jansson et al., 2020).

För att främja välfungerande initiativ kan det vara viktigt både med strategier på nationell, regional och lokal nivå och att det finns eldsjälar i olika roller, vilket beskrivits som nyckelfaktorer såväl i Japan (Kinoshita, 2007; Terada et al, 2023) som i Storbritannien (Gill, 2015; Long, 2022, Wragg & Edwards, 2024). Både individers insatser och övergripande strategiskt arbete har varit avgörande i Storbritannien för att dels få till stånd större satsningar på lekmiljöer (Gill, 2015),

dels hålla liv i delar av satsningarna i tider när finansiering för dem har dragits in (Wragg & Edwards, 2024). För det senare har eldsjälar blivit särskilt viktiga (Long, 2022).

Exempel från Japan, bland annat från arbete med bygglekplatser (adventure playgrounds), visar hur miljöer kan skapas och utvecklas för och med barn och unga i ett samhälle där olika aktörer verkar för det (Kinoshita, 2007). Där var det avgörande med enskilda vuxna med stort engagemang för barn och deras rättigheter, i välfungerande samarbeten mellan medborgarrörelser och eldsjälar inom kommun och andra organisationer (Kinoshita, 2007). I Japan har personer inom byggleksrörelsen kommit att bli viktiga förespråkare för barn och ungas lek och deltagande, liksom enskilda arkitekter, planerare, landskapsarkitekter med flera (Kinoshita, 2007; Terada, e-postkonversation juni 2025). I miljöer där de kan samarbeta med medborgarrörelser och kommuner har det lett till långsiktig utveckling av platser där barn och unga kan leka, träffas och påverka sin miljö (Kinoshita, 2007).

Inte sällan finns dessa engagerade eldsjälar i Japan ute i verksamheten på bygglekplatserna. Terada (e-postkonversation, juni 2025) lyfter särskilt fram Mr Nishino som leder arbetet med Yume park och hans kompetens och engagemang, såsom för barn som av olika anledningar inte klarar av att gå i skolan. Hans ledning och arbetet med playwork omfattar också utvecklingen och skötseln av platsen för Yume park, vilken kategoriseras som barnomsorg och inte omfattas av någon parkförvaltning.

I en studie av Calgary, Kanada, är det inte enskilda individer, utan istället kommunens satsningar och ledarskap som helhet, som lyfts fram som avgörande för utvecklingen av lokala lekmiljöer (Glenn et al, 2022). Där använde sig kommunen av "the collective impact model" för att uppnå hållbar, storskalig systemförändring (Kania & Kramer, 2011). Som grund för detta fanns tankar om att kommunen behövde ta en mer aktiv roll för att främja lek och lokala lekmiljöer och få saker att hända, men också om att göra det i organiserade former av samarbete (Glenn et al, 2022).

Collective impact är ett arbetssätt för att uppnå systemförändring genom tvärssektoriell samverkan, gemensam målbild och uppföljning, där det finns en tydlig samordnande funktion (Kania & Kramer, 2011). I Calagarys fall var det kommunen som samordnade (Glenn et al., 2022). Arbetssättet omfattar bland annat tre faser av samarbete: initiera åtgärder, organisera åtgärder och upprätthålla åtgärder och deras effekt, något som kräver stöd från en samordnande organisation (kommunen), gemensam agenda, gemensamma strategier för uppföljning,

ömsesidigt förstärkande aktiviteter och kontinuerlig och tydlig kommunikation (Kania & Kramer, 2011).

I Calgary användes modellen för att samla olika aktörer kring barns rätt till lek. I den första fasen av collective impact för lek i Calgary var det kommunen som ansökte om att ordna en internationell konferens om lek samt om medel för att genomföra projekt (Glenn et al., 2022). Därefter utvecklades kring år 2017 bland annat 27 nya lekmiljöer och en mobil bygglekplats som hade en ny placering varje dag, liksom flera olika samarbeten, policies och program. Arbetet gav alltså konkreta, mätbara resultat och förbättrade miljöer och arbetssätt för att främja lek (Glenn et al, 2022).

Efter erfarenheterna från arbetet med lek och lekmiljöer i Calgary beskrivs flera styrkor med att kommunen tar ledarskapet, som deras makt att kunna sammanföra olika aktörer, att de kan ge legitimitet åt processen, har tillgång till olika typer av resurser i form av medel, infrastruktur, kunskaper med mera, har medborgarnas förtroende samt kan sprida lärdomar även utanför den egna kommunen (Glenn et al, 2022). Utmaningar kan vara att vissa aktörer inte vill samarbeta med kommunen, att det kan skapas otydlighet kring ledarskapet och att kommunen kan ha svårt att få till långsiktiga lösningar (Glenn et al, 2022).

Från processen i Calgary kommer också flera råd som kan vara användbara i andra sammanhang, där kommuner vill leda utvecklingen för lek på liknande sätt (Glenn et al, 2022). Det handlar om att ha en stark drivkraft eller katalysator som motiverar samverkan, att ta vara på momentum som ges av program, policies, events med mera, skapa förtroende och relationer genom tydlig kommunikation och samordning, ta fram strategier som främjar långsiktigt engagemang från alla, säkerställa att det finns kompetens och resurser för att samordna och facilitera, arbeta med flexibilitet, möjliggöra brukarmedverkan på riktigt, avsätta tillräckligt med tid och resurser för att bygga och vårda relationer, planera för utvärdering redan från start och tidigt ta fram en plan för hållbarhet och för hur processen ska kunna fortgå (Glenn et al, 2022).

Från Storbritannien går det att hämta inspiration till flera aspekter av bemannade, öppna lekplatser, även på policy-nivå. Woolley (2007) argumenterar till exempel för att ha många olika policys på plats som kan användas för att möjliggöra och facilitera barns lek i olika typer av miljöer. Men barn och unga måste också involveras för att kunna ta arbetet vidare och omfatta mer än de traditionella sätten att ge tillgång till anlagda lekplatser. Organisationen Play England, liksom liknande organisationer i Wales och Skottland, hade i början av 2000-talet stor betydelse för satsningar på lekmiljöer och tog fram råd och policys. Det satte barns lek och utbud

av platser för det på agendan politiskt, ekonomiskt och praktiskt (Woolley, 2007). Ett av Play Englands mål var att “skapa, förbättra och utveckla barn och ungas öppna, lokala lekmiljöer och lekmöjligheter i hela England, efter behov” (Hooker & Gill, 2006).

3.1.2 Att hantera utmaningar kring ekonomi och riskhantering

Storbritannien är av särskilt intresse för denna studie, både för att det har skett mycket intressant där när det gäller organisation av lekplatser och för att mycket har beforskats och skrivits om detta. Det finns historiska skäl till båda, bland annat den tidiga utvecklingen av adventure playgrounds i mitten av 1900-talet och de satsningar som gjordes i början av 2000-talet, där det också kom en nationell lekstrategi för England tillsammans med en stor ekonomisk satsning på lekmöjligheter 2007 (Gill, 2015).

Nationella insatser kan ha stor betydelse för att främja lekmiljöer. År 2007 kom en nationell lekstrategi och en stor ekonomisk satsning på lek och lekmiljöer i Storbritannien. Den omfattade bland annat satsningar på 3 500 nya eller förbättrade lekplatser och 30 nya bemannade adventure playgrounds i socioekonomiskt utsatta områden samt utbildning för 4 000 playworkers (Gill, 2015). Att satsningarna kom på plats kan ha haft att göra med att den brittiska ”leksektorn” hade utvecklat en allt tydligare profil och trovärdighet. Bland annat hade enskilda engagerade personer samarbetat mer, arbetat med att lyfta betydelsen av lek och fått ut sitt budskap genom media (Gill, 2015).

Bemannade lekmiljöer har visat sig vara mycket sårbara i tider av nedskärningar och åtstramningar, vilket har dokumenterats i flera studier om lekplatser (adventure playgrounds) i England (McKendrick & Martin, 2015; Wragg, 2015; Wragg & Edwards, 2024). De nationella satsningarna från 2007 följdes snart av en period med omfattande besparingar. Efter valet i Storbritannien 2010 lanserade den nya regeringen en tuff åtstramningspolitik med nedskärningar som slog hårt mot lekmiljöerna (Gill, 2015).

De stora nedskärningarna mot lek och lekmiljöer i Storbritannien från 2010 var tuffare än inom andra områden (Wragg & Edwards, 2024). De ledde till att man övergav sin nationella lekstrategi och budgetarna minskade med minst 350 miljoner brittiska pund mellan 2013 och 2024. I konkreta lekmiljöer har det handlat om åtminstone 300 lekplatser som tagits bort. Bara mellan 2018 och 2022 stängde 15 procent av de bemannade lekmiljöerna, alltså adventure playgrounds, i Storbritannien (Wragg & Edwards, 2024). Dessutom kan utvecklingen kopplas till en ojämn fördelning och tillgång på lekmiljöer (Brindley et al, 2025).

De ekonomiska förutsättningarna för lekmiljöer är dock komplexa och i Storbritannien kan politik på centrala, regionala och lokala nivåer påverka och leda till att prioriteringar och deras effekter varierar mellan olika delar av landet, även efter nedskärningarna (McKendrick & Martin, 2015). Playworkers i sydvästra England respektive Skottland visade tydliga skillnader i nöjdhet samt i synen på lokal och regional organisation (McKendrick & Martin, 2015). I sydvästra England var synen på det statliga stödet negativ, samtidigt som arbetsmiljön överlag uppfattades som positiv, trots att antalet lekmiljöer och därmed även arbetsplatser hade minskat. I Skottland tycktes de regionala myndigheterna ha lyckats bättre med att ge stöd till verksamheten, men ändå hade de kommunala organisationerna skurit ner på utgifter för lekmiljöer (McKendrick & Martin, 2015).

Skillnader märks också i att några av Storbritanniens adventure playgrounds inte bara överlevde denna kris, utan också blomstrade och utvecklades (Wragg & Edwards, 2024). Londonförorten Islington har lyfts fram som särskilt framgångsrik med sina bemannade adventure playgrounds som åtminstone de första åren överlevde åtstramningspolitiken (Gill, 2015). Det visade sig i en studie av Long (2022) att framgångsrika adventure playgrounds under denna tid haft en blandad finansieringsmodell och inte varit helt beroende av offentliga medel. De har också haft anställda eller kopplade personer med hög social kompetens och kapacitet att nätverka och hitta investerare (Long, 2022). Ett sätt att ändå lyckas ta del av offentlig finansiering har varit att, istället för att peka på lekens egenvärden, lyfta koppling till områden som har haft lättare att få stöd även efter 2010, som fysisk aktivitet (Gill, 2015).

Även under ekonomiskt pressade tider kan vissa engagerade playworkers alltså upprätthålla positiva arbetsmiljöer. Dock finns stor risk för att yrket samtidigt försvagas på strukturell nivå, som genom färre anställningar och mindre resurser. För att förstå tillståndet för playwork fullt ut måste man därför se både till vad som händer i praktiken och vilka bredare samhällsvillkor som också påverkar (McKendrick & Martin, 2015).

Under krisen inom lek kopplat till åtstramningspolitiken i Storbritannien märktes att många av de som outtröttligt arbetat med playwork också såg positivt på att hitta möjligheter framåt. De identifierade behovet av att samla yrket mer, vilket ledde fram till att det bildades ett nationellt nätverk, "UK Adventure Playground Network" (Wragg & Edwards, 2024). Målen med nätverket är att mildra känslor av isolering, erbjuda stöd, stärka hållbarheten hos adventure playgrounds och dela god praktik, vilket ses som stora behov då det är fortsatt ekonomiskt tufft för brittiska adventure playgrounds (Wragg & Edwards, 2024).

Ett konkret exempel på utmaningarna kring att hantera både ekonomiska kriser och risk i barns lek kan tas från the Big Swing, en adventure playground som startade under tidigt 2000-tal i Bradford och erbjuder en öppen lekmiljö med möjligheter för utmaningar och riskfylld lek (Wragg, 2015). Med utgångspunkt i vikten av viss utmaning och riskhantering har verksamheten tagit fram en tydlig policy för att hantera risk i lekmiljön (Wragg, 2015). Att våga formulera sig kring risker och riskhantering har utvecklat ett viktigt samtal kring barns kapacitet och rättigheter (Wragg, 2015). Verksamheten bygger på behovet av att hantera den överdrivna rädsla som utvecklats i samhället och som bidrar till att hindra all form av risktagande, för att därigenom undvika att det skapas tråkiga lekmiljöer och allför mycket begränsningar för leken (Wragg, 2015).

Att starta upp the Big Swing i Storbritannien fungerade väl, bland annat genom en lokalt engagerad grupp av playworkers, stöd från universitet och politiska beslutsfattare samt en stark förankring i lokalsamhället, där området där byggleken ligger präglas av socioekonomisk utsatthet (Wragg, 2015). Men framtiden för the Big Swing blev osäker efter implementeringen av åtstramningspolitiken i Storbritannien från 2010. Det tvingade the Big Swing att söka efter olika typer av inkomster, till exempel genom att ta betalt av skolor på besök, något som motverkade önskan om att vara en öppen anläggning som främjar social rättvisa (Wragg, 2015).

Fallet med the Big Swing visar att det går att driva en bygglekplats som förenar fokus på barn och lek, samhällsengagemang och professionell integritet. Samtidigt kan det kräva ständig kamp mot ekonomiska nedskärningar och oro i samhället kring riskhantering. En slutsats är att det är viktigt att fortsätta hålla fast vid lekens egenvärde, även när det saknas stöd för det från omvärlden (Wragg, 2015). Detta skulle kunna ses som en motsättning mot hur Gill (2015) beskriver möjligheter att flytta fokus för att nå finansiering för lekmiljöer.

Att frågor kring annorlunda utemiljöer för barn kan vara kontroversiella och kräva mycket diplomati visar ett annat exempel, Território Brincapé, Portugals första bygglekplats (adventure playground). Den utvecklades från 2020 i Lissabon, med mål om att skapa en plats där barn kunde leka så fritt som möjligt och som kan främja deras livskvalitet (Frade et al, 2025). En hel del av arbetet kom att handla om relationen till vuxna i olika roller, där det fanns personer som valde att stötta byggleken medan andra inte ville acceptera att det blev stökigt och livligt där. Frågor kring riskhantering tycks bygglekplatsen ha löst genom att samarbeta med en ideell förening för just barnsäkerhet (Frade et al, 2025).

3.2 Plats

3.2.1 Geografisk och rättvis fördelning av lekmiljöer

Policys och andra regelverk kring lekmiljöer bör främja att barn ges tillgång till en stor variation av miljöer där de kan leka (Woolley, 2007). Det är en stor fördel att det finns många olika typer av lekmiljöer tillgängliga för barn i deras vardagsmiljö, i olika skalor, allt från privata trädgårdar och bostadsgårdar till kommunala lekplatser och parker, men också andra platser (Jansson et al, 2016). Det kan handla om hemmet, anlagda lekplatser, skola och fritidsverksamhet, men också om miljöer som barn hittar och använder sig av, som natur eller övergivna platser (Rasmussen, 2004; Jansson et al, 2016). Dessa kan tillsammans skapa goda möjligheter för barns lek, ifall deras utformning och förvaltning främjar det (Woolley, 2007), liksom om de är möjliga för barn att besöka genom rörelsefrihet och god tillgång (Jansson et al, 2016).

En aspekt som till viss del märks i litteraturen om organisation av lekmiljöer är hur dessa fördelas och görs tillgängliga i olika delar av en kommun, stad eller ort. Ofta är utbudet av lekmiljöer fördelat på ett ojämnt eller orättvist sätt. En studie av barns tillgång till lekplatser nationellt i Storbritannien, genom olika öppna dataset, visade intressanta mönster (Brindley et al. 2025). Lekplatsutbudet var överlag orättvist fördelat, där några områden hade fem gånger fler barn per lekplats än andra. Områden med låg socioekonomi hade också färre, mindre och mer avlägsna lekplatser än andra områden, något som märks särskilt tydligt på större orter. Dock visade sig London utgöra ett undantag, med större tillgång till lekplatser, fler och närmare, i områden med lägre socioekonomisk nivå. Studien visade att det kan finnas behov av att titta på tillgången till och fördelningen av lekmiljöer och använda den som ett sätt att främja rättvisa (Brindley et al, 2025).

Det kan finnas särskilda poänger med att satsa på lekmiljöer i områden och tider med lägre socioekonomi än andra. Detta argumentet framförs bland annat av Wragg (2015), baserat på erfarenheter av att driva en adventure playground i Storbritannien under tider av ekonomiska åtstramningar. En australiensisk studie av Lal et al (2019) visade att det kan vara särskilt kostnadseffektivt att satsa på upprustning av lekmiljöer i vissa områden. Ett nytt leklandskap i en urban park i ett område med socioekonomiska utmaningar ledde bland annat till högre nivåer av fysisk aktivitet (Lal et al, 2019).

I studier av obemannade lekplatser framkommer önskemål om att dessa ska vara varierade, väl fördelade och anpassade efter den lokala kontexten på flera sätt. I en studie av två svenska orter märktes både likheter och skillnader mellan de grupper som använde lekplatser (Jansson & Persson, 2010). Överlag sökte barn efter aktiviteter och variation, föräldrar efter praktiska och sociala funktioner och

förskolegrupper efter ett lagom promenadavstånd och möjlighet att aktivera många barn. Men även den lokala kontexten påverkade användningen, både avseende den sociala och den fysiska miljön. Fördelning och inriktning hos lekplatser bör därför vara lokalt förankrat och anpassat efter miljön och användarnas perspektiv (Jansson & Persson, 2010).

3.2.2 Platsutveckling

Det finns särskilda värden med att lekmiljöer utvecklas efter hand, för att anpassas till lokala miljöer och som en del av verksamheten och barnens medskapande. Vikten av att lekmiljöer utvecklas som kontextuella landskap, integrerade i lokala miljöer, lyftes tidigt fram av Herrington (1998). Hon beskrev betydelsen av att landskapsarkitekter arbetar tillsammans med andra yrkesgrupper, som finns närmare barnen, i denna platsutveckling. Platsutveckling över tid kan också sättas i samband med den positiva påverkan på användningen av både barn och vuxna som kan följa av renoweringar och andra typer av uppgraderingar av parkmiljöer (Cohen et al, 2015). Men det kan också ses som en särskild möjlighet för just bemannade lekplatser att arbeta med utveckling och anpassning över tid på ett sätt som ger barn unika möjligheter att påverka (Jansson et al, 2015).

Att låta barn vara med och påverka sina miljöer kan beskrivas som ”environmental modification” inom playwork och är viktigt för barns lek av flera skäl (Sutton, 2014). Sådana konkreta förändringar är enligt Sutton (2014) särskilt bra ifall de kan främja många olika typer av lek, ge utmaningar (och till och med lindriga skador!) samt vara möjliga att fortsätta utveckla över tid (Sutton, 2014). Det handlar om att ge barn möjlighet att påverka en miljö på ett sätt som dels ger dem tillfredsställelse genom att delta i förändringen, dels anpassar miljön fysiskt och mentalt så att den bättre passar barnen som använder den (Hughes, 2001). Inom bemannade lekmiljöer finns högt värde och stor potential att arbeta med denna påverkan på platser (Frobenius & Gammelsrud, 1973; Sutton, 2014).

Processen att starta och utveckla byggleken Território Brincapé i Lissabon ledde fram till ett antal frågor som kom upp längs vägen. De rörde till stor del platsens kvaliteter och främst det lösa materialet, platsens utveckling över tid samt den okonventionella estetiken hos bygglekplatsen (Frade et al, 2025). Många av dem handlade specifikt om det lösa materialet på ett praktiskt plan, såsom vilka lösa delar som barn skulle ges tillgång till, hur de skulle skapa förutsättningar för barn att bygga i samarbete och inte alltför höga strukturer, hur lösa delar och material skulle få flyttas och fördelas på platsen och vilka rutiner de skulle ha kring detta (Frade et al, 2025).

Platsutveckling och verksamhetsutveckling kan hänga tätt samman i arbetet med lekmiljöer. Gruppen som arbetade med Território Brincapé såg till att ta sig tid för strukturerade reflektioner, både dagliga och veckovisa. De funderade kring syftet med platsen och dess betydelse för barn, liksom kring vad som hände konkret på bygglekplatsen. Dessa reflektioner kunde leda till förändringar av platsen eller verksamheten (Frade et al, 2025).

Även Stockholms parklekar har utvecklat sina miljöer och sin verksamhet över tid. Ulla Berglund har följt bland annat Aspuddens parklek, anlagd 1955 under Holger Bloms tid som stadsträdgårdsmästare, dels genom studier på 1980-talet (Berglund & Jergeby, 1989), dels genom en uppföljning gjord 2014-2015 (Berglund, 2016). Hon observerade vid uppföljningar hur platsen har förändrats över denna period. Det handlar om en anpassning efter förändringar i samhället, som att fler pappor idag är föräldralediga, men också genom att både platsen och verksamheten där har utvecklats (Berglund, 2016).

”Djurleken” i Aspuddsparken introducerades 1984 och kom att få en stor betydelse för parkleken och dess attraktivitet. Andra förändringar rör personal som på 1980-talet var kommunal parklekspersonal men som senare ersattes av ett bolag för att dels hålla den gamla parklekslokalen öppen, dels driva djurhållningen (Berglund, 2016). Själva platsen har utvecklats genom åren, ibland långsamt, men också genom mer omfattande förändringar som en ombyggnation av den centrala delen av parkleken 2014-15. Platsen har dock bevarat flera kvaliteter som gör att den genom åren har förblivit en viktig mötesplats för barn och föräldrar, med gungor som centrala i leken (Berglund, 2016). Lekplatsen är omgiven av grönska som ger platsen mycket av dess karaktär och från trädgångar och öppna partier hämtar barn både inspiration och löst material i form av grenar, pinnar, löv och kottar (Berglund, 2016).

3.3 Verksamhet

3.3.1 Inriktningar inom lekverksamheten

Det kan finnas en stor diversifiering mellan och inom olika parklekar och andra bemannade lekmiljöer, där bemanningen möjliggör flera inriktningar såsom bygglek, konst, hantverk, odling och djurhållning. Litteraturen går sällan in på olika sådana inriktningar, men till viss del beskrivs några av dem, främst bygglek och djurhållning.

Bygglek har många kända fördelar, men också utmaningar som kan kräva kunnig och engagerad personal (Terada et al, 2023) samt utveckling av kompetens genom

bland annat reflektion (Frade et al., 2025). Bemannade lekplatser kan möjliggöra användning av löst material för bygglek och andra sätt att utveckla platser för lek över tid (Sutton, 2014). Frobenius och Gammelsrud (1973) studerade stora, bemannade lekplatser i nordiska länder. Där fann de att de lekplatser som hela tiden utvecklades och byggdes om av personal och barn tillsammans, med fokus på vad barnen önskade och såg behov för, också fungerade bättre och i mindre grad utsattes för vandalisering, jämfört med lekplatser som inte hade samma flexibilitet eller brukarorienterade förvaltning.

Att ha djurhållning i parkleken är populärt och kan antas öka intresset och ge ett större upptagningsområde (Berglund, 2016). Det kan också ge många olika positiva effekter för barn och deras utveckling (Boisvert & Harrell, 2021). Boisvert och Harrell (2021) uppmuntrar därför de som arbetar med playwork att undersöka möjligheterna för djurhållning, som ett sätt att stärka barns hälsa och rätt till lek. Det kan innebära behov av att utbilda sig inom djurassisterad lekverksamhet (animal-assisted play) och hur det kan användas för att stötta barn på många olika sätt och i olika typer av lek. En viktig aspekt av det kan vara att lära personal att utföra egna balanserade riskbedömningar (Boisvert & Harrell, 2021).

Djurhållning och djurassisterad verksamhet kan vara ett sätt att stödja barns rätt till lek, ge dem rika lekupplevelser och på många olika sätt stärka deras hälsa och livskvalitet genom lek (Boisvert & Harrell, 2021). Att barn interagerar med sällskapsdjur, antingen i fri lek eller genom organiserade aktiviteter, kan ge dem särskilda terapeutiska värden genom att främja både fysisk och psykisk hälsa. Kopplingen mellan djurlek och hälsa ligger bland annat i ökad utomhuslek, fysisk aktivitet, handlingsutrymme och kontroll, riskhantering samt känslor av lycka och glädje bland barn (Boisvert & Harrell, 2021).

3.3.2 Personalens roll i bemannade lekmiljöer

Playwork är en erkänd och växande profession i Storbritannien, med grund i arbetet med bygglekplatser (adventure playgrounds) eller parklekar (park playgrounds (Woolley, 2007)) i mitten av 1900-talet (Newstead & King, 2024). Begreppet playwork tycks ha fastställts 1975 av International Play Association, IPA, som främjar barns lek (Newstead & King, 2024). Playwork har haft en utmanande och ojämn väg mot att räknas som en profession, på sistone allt mer uppmärksammas också inom akademi och forskning (Fitzpatrick & Handscomb, 2017). Dock saknas både en samlande organisation och en överblick över de som har yrket i Storbritannien (King & Newstead, 2021).

Förståelsen för playwork har också förändrats över tid, påverkad av många olika faktorer, som vilka personliga och professionella bakgrunder de som har arbetat med detta har haft, liksom policys på olika nivåer (King & Newstead, 2019). Det handlar om hur kunskapen till professionella förmedlats, om det är genom formell utbildning eller genom praktik, där det senare är vanligt inom playwork, vad man har för yrkesroll, institutionella ramar och vad det finns för förväntningar på lärande (King & Newstead, 2019). Många playworkers som arbetar inom barnomsorg tenderar att se lek som ett verktyg för lärande, vilket riskerar att minska förståelsen för grundidén inom playwork: lek som ett egenvärde och en rättighet (King & Newstead, 2019).

Det har tagits fram åtta principer för playwork, även om de ibland har blivit kritiserade och inte beskriver alla relevanta synsätt (King & Newstead, 2021). Dessa är dock tänkta att ses som en helhet och ge ett professionellt och etiskt ramverk. Principerna visar vad som är unikt med playwork och bygger på insikten att barn och ungas möjlighet till positiv utveckling stärks om de får tillgång till så många och varierade miljöer och möjligheter för lek som möjligt (PPSG, 2005; Play Wales, 2025):

1. Alla barn och unga behöver leka. Lekimpulsen är medfödd. Leken är biologiskt, psykologiskt och socialt nödvändig och en grund för individers och samhällets hälsosamma utveckling och välbefinnande.
2. Leken är en process som är fritt vald, personligt styrd och motiverad av inre drivkrafter. Det innebär att barn och unga själva bestämmer och kontrollerar lekens innehåll och syfte, utifrån egna idéer och intressen.
3. Kärnan i playwork är att stödja och möjliggöra leken, något som ska genomsyra utformningen av policys, strategier, utbildning och fortbildning.
4. För playworkers är själva lekprocessen av största vikt och de agerar som förespråkare för leken även i möten med vuxnas agendor.
5. Rollen som playworker innebär att stötta alla barn och unga i att skapa platser där de kan leka.
6. Playworkernas förhållningssätt till barns lek grundas på uppdaterad kunskap om lekprocessen samt ett reflekterande arbetssätt.
7. Playworkers är medvetna om sin egen påverkan på lekmiljön, liksom hur de själva påverkas av barn och ungas lek.
8. Playworkers väljer ett arbetssätt som gör det möjligt för barn och unga att vidareutveckla sin lek. All påverkan på leken ska väga risk mot nytta för

barns utveckling och välbefinnande.

En central del av playwork är också Play cycle-teorin som beskriver lekens olika faser och hjälper vuxna att tolka barns lekimpulser. Teorin beskriver lek som en process snarare än att fokusera på dess resultat. Den består av 6 element (Hughes, 2001): metalude, play cue, play return, play frame, loop and flow samt annihilation. På svenska skulle de kunna kallas: mental förberedelse för lek, leksignal, lekrespons, lekram, lekens dynamik samt avslut. De som arbetar med playwork i Storbritannien tycker överlag att denna teori påverkar deras arbete på ett positivt sätt, genom att de förhåller sig observanta och reflekterande och undviker att bryta in i leken när det inte behövs (King & Newstead, 2019).

De som arbetar med playwork kan göra det i olika sammanhang, vilka i King och Howards (2022) studie i Wales delades in i tre breda grupper beroende på vad som kan kallas lekprofil; förutom playwork på adventure playgrounds och liknande var det också inom barnomsorg/tidig barndom, samt i andra lekinriktade yrken. Generellt beskrev playworkers i Storbritannien nyckelrollerna med sitt arbete som att kunna: stödja statliga aktörer genom sin del i barnomsorgen, använda en tydlig inriktning mot playwork samt utveckla positiva relationer med barn, unga och deras familjer i områden där de verkar (King, 2020). Dessutom kan det finnas sammanhang där rollen är geografiskt friare, som att främja lekar i en park med fokus på den femte punkten om playwork (om att stötta alla barn och unga i att skapa platser där de kan leka) (PPSG, 2005), där de som arbetar med detta kallas play rangers istället för playworkers (King & Sills-Jones, 2018).

Yrkesinriktningar såsom playwork har riktat internationell uppmärksamhet mot Storbritannien från länder där motsvarande kompetens är mindre tydlig eller erkänd (Newstead & King, 2024; Frade et al, 2025). Idag går det till viss del att tala om en internationell yrkeskår (Newstead & King, 2024), dit Sverige med inte minst Stockholms och Karlstads parklekspersonal bör höra. Samtidigt har det hela tiden funnits en debatt kring playwork, med fokus på vilket syfte och inriktning kring leken och yrket som ska främjas (Newstead & King, 2024).

I utvecklingen av Portugals första bygglekplats, Território Brincapé, gjordes många reflektioner. Bland annat kom de som arbetade med lekplatsen fram till att de hade flera olika roller: att ge barn en känsla av frihet och medskapande, där de kan styra leken, stötta barn i deras lek och hjälpa till när barnen ber om det, att tydliggöra lekens process och regler, att förhandla regler med vuxna och uppmuntra dem att tänka mer flexibelt, att observera barns beteende utan att döma och att systematiskt reflektera kring eget och andras beteende (Frade et al, 2025).

Genom en digital enkät undersökte Newstead & King (2024) hur playworkers från 19 olika länder, dock en övervägande majoritet av dem från Storbritannien och inga från Sverige (King, e-postkonversation juni 2025), såg på syftet med playwork. Ur totalt 193 svar formades tre olika teman: att facilitera och erbjuda barn lek, att stödja lek samt att förespråka lek (Newstead & King, 2024).

Dessa tre teman kan mer utvecklat beskrivas som (Newstead & King, 2024, s. 269):

- Att facilitera och främja plats, tid och lekmöjligheter som är barnledda, med minimal påverkan från vuxna
- Att stödja barn i deras utveckling och lärande, för att främja deras hälsa, välbefinnande och bidrag till samhället
- Att förespråka barns rätt till lek och betydelsen av det

Dessa tre teman reflekterar både historiska förändringar i hur arbetet har uppfattats i olika tider och hur olika förståelser för lek utvecklas genom yrkesverksammas erfarenheter när de arbetar i många olika sammanhang (Newstead & King, 2024). Att arbetet med playwork i Storbritannien hela tiden har behövt anpassas efter olika förutsättningar för att kunna finnas kvar har skapat en anpassningsförmåga som visat sig vara framgångsrik. Samtidigt innebär denna anpassningsförmåga en risk för att professionens kärna urvattnas, vilket har skapat behov av att titta mer på syftet och inriktningen för playwork framöver (Newstead & King, 2024).

3.3.3 Personalresurser och kompetenser

Att säkra och utveckla personalresurser för lekverksamhet är en utmaning i arbetet med bemannade öppna lekplatser. Detta fokus återfinns bland annat i artiklar från Storbritannien (Boisvert & Harrell, 2021; Wragg & Edwards, 2024) och specifikt Wales (King & Howard, 2022) liksom från Portugal och den första byggleken som startade där nyligen (Frade et al, 2024). Utmaningarna ligger på olika nivåer, där det i Storbritannien ses som svårt, trots att där finns utbildningar och kurser inom playwork (Gill, 2015). Även i Finland har de som arbetar med parklek omfattande utbildning som grund, men den är inte specialiserad på parklek utan varierar och kan omfatta social omsorg eller hälsa (King & Sills-Jones, 2018).

Utbildning och kompetensutveckling bland de som arbetar på bemannade lekplatser är en knäckfråga i flera länder. I Finland börjar alla Ohjaajas sitt arbete som volontärer, men de har med sig högre utbildning som rör antingen social omsorg eller hälsa och får efter en tid lön och status för sin kvalificerade roll (King & Sills-Jones, 2018). Många i Storbritannien arbetar tvärtom länge inom yrket utan att ha formell utbildning och istället är praktiskt lärande från arbetet och genom kollegor vanligt (King & Newstead, 2019). King & Newstead (2021) fann att det var vanligare bland playworkers med upp till sju år i yrket att arbeta praktiskt och utan

utbildning, medan de som varit i yrket i åtta år eller längre i högre grad var utbildade och också oftare arbetade inom utbildning.

Utbildning av parklekspersonal kan vara av särskild betydelse för parklekar med särskilda inriktningar, som skapar specifika kunskapsbehov. Ett sådant exempel är parklek med djurhållning, där det kan behövas flera former av utbildning, dels inom djur-assisterad lekverksamhet (animal-assisted play), dels hur det kan användas i ett bredare perspektiv för att stötta barn på många olika sätt, även i fysisk lek (Boisvert & Harrell, 2021). En del av såväl djurhållning och djurassisterad lek som lek som omfattar bygglek och andra former av byggande, är att personal lär sig att kunna utföra egna balanserade riskbedömningar (Boisvert & Harrell, 2021).

I avsaknad av utbildning hade de som arbetade med den portugisiska bygglekplatsen Território Brincapé istället läst in sig på material om playwork, främst från Storbritannien, genom publikationer och internet, samt skaffat sig erfarenheter genom olika former av arbete, som rastaktiviteter (Frade et al, 2025). Som Portugals första bygglekplats innebar processen kring att utveckla Território Brincapé många lärdomar för de som var involverade (Frade et al, 2025).

I Wales finns en unik lagstiftning för lek där det ingår en lagstadgad uppföljning i kommunerna vart tredje år. Det utgör ett bra tillfälle för dem att identifiera och bedöma olika aspekter av barn och ungas lekmöjligheter (King & Howard, 2022). Kommunerna där behöver arbeta med att säkra och utveckla lekverksamhetens personalresurser, med fokus på tre saker: lekprofil, samarbete/samverkan och finansiering. Den tjänsteperson i varje kommun som har ansvar för uppföljningen fungerar som en länk mellan de som arbetar med playwork och det lagstadgade kravet på uppföljning (King & Howard, 2022).

Dock är finansiering en absolut knäckfråga för att arbeta med kompetensutveckling för parklekar. Erfarenheterna från Wales visar att finansiering innebär en stor utmaning för att kunna säkra och utveckla kompetens och arbetskraft samt ge stöd åt de som arbetar inom lekverksamheten (King & Howard, 2022). I Storbritannien innebar de hårda nedskärningarna inte bara att många lekmiljöer fick stänga ner (Wragg & Edwards, 2024; Brindley et al, 2025), utan bristen på finansiering har också drabbat utbildning av playworkers och därmed utvecklingen av kunskap och kompetensförsörjning inom playwork (Gill, 2015).

En intervjustudie inriktad mot ansvariga för playwork i kommuner i Wales visade betydelsen av att samarbeta med olika aktörer, både inom och utanför kommunerna (King & Howard, 2021). Det handlade till stor del om att kunna hantera behovet av kompetensförsörjning, i en verklighet med ständiga skiftningar i både policy och möjlig finansiering för lekmiljöer. De olika kommunerna hanterade denna

osäkerhet på olika sätt, där vissa såg den som en grund för att prioritera att ha en etablerad grupp anställda, både inom kommunen och inom den ideella sektorn, medan andra istället valde att ha få eller inga etablerade anställda (King & Howard, 2022).

Även ansvarigas kompetens spelar roll. I studien i Wales visade sig satsningarna variera med de ansvarigas erfarenhet, kunskap och kvalifikationer inom lek och lekpedagogik, och kopplat till deras lekprofil, alltså inriktning mot playwork, barnomsorg eller annat lekinriktat (King & Howard, 2022). Det fanns en stor spridning i dessa aspekter, där de mest etablerade ansvariga arbetade i kommuner som investerade i kompetens och arbetskraft kring playwork, och också var direkt ansvariga för personal i lekverksamheten. I kommuner utan etablerade anställda inom lekverksamhet var inte heller ansvariga lika etablerade eller engagerade (King & Howard, 2022).

Det framkom också att flera olika kompetenser kan behövas i arbetet med bemannade lekplatser. Även om de ansvarigas egen bakgrund påverkar deras arbete, har det också visat sig att olika kompetenser och lekprofiler kan integreras med varandra och skapa en dynamik, variation och flexibilitet kring lek och playwork bland de som arbetar med det (King, 2020; King & Howard, 2022).

3.3.4 Lekplatsers roll i utmanande tider

En del studier har visat vilken betydelse och funktion bemannade lekplatser kan ha i tider med särskilda utmaningar, som under pandemier, i konfliktområden och efter naturkatastrofer. När personer som arbetade med playwork i Storbritannien intervjuades om deras arbete i början av covid-pandemin, lyftes hur deras roll i att hantera pandemin kunde kopplas till det nationella arbetet, till människors hälsa och välbefinnande liksom till stöd för enskilda personer (King, 2020). Terada et al (2023) har beskrivit hur Yume Park i Kawasaki, Japan, ett center för barn och unga med bland annat bygglek, valde att hålla öppet under Covid-pandemin. Yume park leds av en mycket engagerad person som tillsammans med platsen och verksamheten Yume park har spelat en stor roll för att sätta utomhuslek på agendan i Japan. Att hålla öppet under pandemin fungerade väl, men innebar utmaningar eftersom nedstängningar av samhälle och skolor skapade ett stort tryck på platser för utomhuslek. Detta hanterades främst genom att ledare och playworkers fick sätta upp regler och begränsningar med tanke på att hindra smittspridning (Terada et al, 2023).

Personer som arbetar med lekmiljöer i tider med denna typ av utmaningar kan bli väldigt avgörande. Terada et al (2023) fann i sin studie att både ansvariga för verksamheten och playworkers som arbetade med Yume park under pandemin hade

nytta av sin starka identitet, stöd för barns rättigheter och vilja att klara av sitt uppdrag. Den goda kultur och praktik som hade skapats vid Yume park under ett par decennier blev en bra grund för att under pandemin arbeta med dagliga möten, reflektioner och diskussioner (Terada et al, 2023).

Även efter katastroferna i östra Japan 2011 (jordbävning följt av tsunami och kärnreaktorhaveri) blev lekmiljöers värde tydligt. Kinoshita & Woolley (2015) lyfte betydelsen av att arrangera lekmöjligheter, bland annat i form av bygglekplatser, även direkt efter dessa katastrofer. Då arrangerades förutom bygglekplatser även mobila bussar och bilar för bygglek samt inomhuslekplatser i katastrofområdet. Kinoshita & Woolley (2015) beskrev vikten av särskilt bygglek för att främja barns hälsa i samband med katastrofer där många drabbats av posttraumatisk stress. Dessa lekmöjligheter har främst arrangerats av civilsamhället genom frivilliga eller privata krafter, snarare än av kommuner och liknande (Kinoshita & Woolley, 2015).

4. Resultat från fallstudien

I denna del av rapporten redovisas resultaten från fallstudien av parklekar i tre stadsdelar Stockholm. Den följer samma indelning som litteraturstudien, baserad på rapportens tre frågeställningar: organisation, plats och verksamhet. Texten visar att var parklekarna har sin organisatoriska hemvist har betydelse och att samverkan är en framgångsfaktor, men något som kan utvecklas och förbättras i organiseringen av parklekarna. Texten tar också upp problemen med den utveckling mot prefabricerade lekmiljöer med fokus på säkerhet som parklekarna genomgått de senaste decennierna, på bekostnad av barns fria lek. Avslutningsvis betonas personalens roll och behov av vidare kompetensutveckling.

4.1 Organisation

4.1.1 Organisationsförändring och tillhörighet

Parklekarna i Stockholm har, sedan den tidigare Parkleksbyrån avvecklades 1981, hamnat under olika avdelningar i de olika stadsdelsområdena och kopplas därför till olika typer av verksamhet. Organisationen av parklekarna ligger som enheter inom olika avdelningar, i Järva och Farsta tillsammans med fritidsverksamhet i avdelningar med fokus på stadsutveckling och på Södermalm tillsammans med förskolorna inom en förskoleavdelning.

Placeringen påverkar parkleksverksamheten och hur den samverkar med andra verksamheter. Vilken avdelning en parkleksorganisation är knuten till, och vilka verksamheter i avdelningen den kopplas närmast med, formar både närheten till och frekvensen av kontakter med andra delar av den kommunala organisationen, inom eller utanför den egna avdelningen. Detta bestämmer i sin tur ofta vilka förvaltningar parklekar arbetar närmast med, exempelvis förskolor, fritidsgårdar eller socialtjänster. I förlängningen påverkar det även hur lätt det är för lokala parklekar att påverka olika aspekter av verksamheten, liksom platsernas drift och utformning. Järvas parklekar, till exempel, är för närvarande knutna till en avdelning som också rymmer stadsutvecklingsfrågor, vilket innebär att det blir enkelt att på ett informellt sätt diskutera frågor om grönområdesförvaltning med parkingenjörer som finns inom samma avdelning.

På Södermalm, där parkleksverksamheten är placerad inom förskoleavdelningen, har den nära kontakt med de öppna förskolorna. De delar till och med personalgrupp, och de öppna förskolorna är lokaliserade i parklekens byggnader. I Farsta arbetar parkleksverksamheten nära fritidsverksamheten och där delar öppna förskolor, parklekar, och öppna fritidsgårdar samma lokaler under en dag. Detta

betyder att det blir ett naturligt nära samarbete med öppna förskolor eller fritidsgårdar men samtidigt, vilket framgick av intervjuer, driver det också en konkurrens om tider mellan dessa aktörer där de måste dela lokalerna sekventiellt. I Järva är det samtidigt naturligt med nära samarbete med fritids. Parkleksenheten i Järva har också tenderat att riktas mot en något äldre målgrupp. Den organisatoriska tillhörigheten kan alltså antas ha stor påverkan på parklekarnas fokus och möjlighet att utvecklas.

Avvecklingen av Parkleksbyrån 1981 ses bland cheferna som både positiv och negativ: att något gick förlorat då men också att man i nuläget "kanske ligger närmare beslutet", alltså att man arbetar närmare olika verksamheter och beslutsfattande inom stadsdelen. Det är i alla fall tydligt att avvecklingen har skapat stora skillnader mellan Stockholms olika parklekar och stadsdelarnas arbete med dem över tid, med olika målgrupper, arbetssätt med mera.

Den stadsövergripande parkleksstrategin från 2023 var ett uppskattat sätt att återupprätta gemensamma mål för alla Stockholms parklekar. Men inom dagens organisatoriska ram är det svårt att sammanföra parklekarna mer än så, och det finns en bild av att det fortsatt kommer att finnas mycket diversifiering. Strategin ger "en bra tydlighet kring hela stan... vad parklekar är för någonting, sedan får ju alla hitta sina egna grejer." Som en chef sa: "så arbetar alla olika på de olika adresserna".

Variationen i tillhörighet och fokus, i kombination med varje parkleks olika förutsättningar och historik, kan innebära en rörig, kanske motsägelsefull, organisation. Men variationen kan också innebära att olika parklekar kan anpassas till och reagera mot deras unika förutsättningar. Den ger också en mängd olika exempel att inspireras av när man funderar på hur parklekarna kan vidareutvecklas.

Parklekssystemets komplexitet framstår alltså både som ett problem och en möjlighet för dess utveckling. Det blir ett problem eftersom parklekens komplexa kopplingar till olika kommunala förvaltningar kan bromsa nya arbetssätt eller nya projekt, och även väletablerad parklekspersonal och chefer stöter på problem när de försöker fastställa vilken förvaltning som ansvarar för vissa frågor. Den stora fördelen med att parklekarna organisatoriskt är uppdelade i stadsdelar är dock att det tillåter och uppmuntrar en flexibel respons på lokala förhållanden och aktörer. Kanske uppdelningen också ökar självbestämmandet hos enskilda parklekar.

4.1.2 Bredare samarbeten

Alla stadsdelsförvaltningar och enskilda parklekar samarbetar också med andra förvaltningar och organisationer, många i stor utsträckning. Våra besök och

intervjuer visade tydligt att det finns många framgångsrika samarbeten mellan parklekar och andra kommunala aktörer som skolor, förskolor och fritidsgårdar. Ett solrosprojekt på Södermalm, där bland annat förskolegrupper odlade solrosor, är ett exempel på hur ett relativt enkelt samarbete mellan parkleksverksamheten, stadsmiljöavdelningen och förskoleavdelningen har kunnat ge ganska stor effekt. Södermalms samarbete med äldreomsorg visar hur parklekens djurhållning kan vara till nytta för olika generationer och hur parklekens vision om att vara till för alla åldrar kan konkretiseras.

För att dessa typer av projekt ska kunna utvecklas väl kan det vara en nyckelfråga att tillräckligt många är fast anställda vid de olika parklekarna, så att de har tid att engagera sig i samarbeten och bygga upp kontakter. Vid platsbesök på parklekar mötte vi ibland anställda som delade sin tjänst mellan olika enheter och därför inte kände att de hade bra förutsättningar för att samarbeta med lokala aktörer, då det blev för splittrat. De lämnade istället detta till kollegor med heltidsarbete på samma parkleksenhet. Dock finns även exempel på anställda som inte ser arbete vid flera olika parklekar som begränsande för att samarbeta med andra aktörer, men då tycks de ha en mer samordnande funktion.

Det finns idag även många samarbeten med externa organisationer som idrottsklubbar (till exempel simgrupper) och många fler. Våra intervjuer och platsbesök har visat på intressanta och tänkvärda samarbeten utöver de med skolor, fritids och kommunala instanser. Alla dessa samarbetsinitiativ beror på att lokala behov och möjligheter har utnyttjats. Att parklekarna är knutna till olika avdelningar i olika stadsdelar, med olika resurser och användargrupper, har lett till en stor variation i samarbeten med grupper och organisationer utanför staden eller stadsdelen. På Södermalm finns det ett samarbete där djurhållningen får besök av äldreomsorg, ungdomsorganisationen Fryshuset driver skejtworkshops i parkleken Björns trädgård två gånger i veckan och Servicegruppen förser parkleken Skånegläntan med bland annat fågelholkar (se Bild 1).

Bild 1. Fågel- och fladdermusholk i Skånegläntan skapad av Servicegruppen visar några samarbetsmöjligheter. Foto: Jack Richold

Samarbetet med Servicegruppen verkade särskilt intressant när det gäller framtida inriktningar för parklekar. Servicegruppen omfattar en grupp arbetslösa som kan genomföra olika mindre projekt. Detta innebär att parklekarna kan förses med föremål som tillverkats av Servicegruppen. Dessa föremål, som är manuellt tillverkade, passar in i parklekens estetik, men de signalerar också hur en parklek kan fungera som en mötesplats och ett utbyte för olika typer av färdigheter och generationer.

4.2 Plats och platsutveckling

4.2.1 Parklekar som unika platser med platsutveckling

Fördelningen och tillgången till parklekar har inte studerats ingående genom fallstudien. Det märks dock att den geografiska fördelningen till viss del är ojämn över staden. Geografisk fördelning säger dock inte allt om hur rättvis tillgången är, då den till och med kan vara ett sätt att skapa större rättvisa genom att satsa mer i områden med mer socioekonomiska utmaningar än i andra områden.

De enskilda parklekarna har över tid ofta utvecklats unika verksamheter och miljöer. Här finns allt från parklekar med djurhållning till de som har mer konstnärliga, skapande inslag, odling, och/eller som kombinerar parkleksverksamheten med öppen förskola, fritidsgård med mera. Många av Stockholms parklekar har använts kontinuerligt i många årtionden och små och stora förändringar har gjorts i den fysiska miljön under årens lopp, samtidigt som mycket också har bevarats. Detta skapar vad som kan beskrivas som årsringar eller skikt, där platserna blir en del av barnens kulturarv, samtidigt som de speglar även dagens verksamhet. Till exempel återfinns välkända lekskulpturer (av skapare som Egon Møller-Nielsen och Axel Nordell) från tidigare decennier på några av de parklekar vi har besökt (se Bild 2), liksom "hemsnickrade" hästar och tankstationer, äldre byggnader och lekhus samt välutvecklade gröna miljöer. Detta samsas med nyare skateparker och lekredskap, liksom olika generationer av plaskdammar (se Bild 3).

Bild 2. Leksulptur Tufsen av Egon Møller-Nielsen placerad i Skånegläntan. Foto: Jack Richold

Bild 3. Plaskdammar i parklekarna är attraktiva och ett populärt sätt att svalka av sig på sommaren, men de är också dyra att underhålla. Denna plaskdamm finns i Högalids parklek. Foto: Jack Richold

Dessa rumsliga kvaliteter som är en del av platsens och dess användares historia, är värdefulla och specifika för parklekarna. De avslöjar den gemensamt konstruerade historiken bakom varje parklek, som till stor del bevaras men då och då kompletteras. Dessa kvaliteter kan ses som ett viktigt och unikt bidrag till ”attraktiva parklekar” i strategidokumentet. Exempel på detta är Råambshovs parklek, där kreativa inslag under åren har utvecklat en helt unik miljö med mycket egenbyggda och en del byggleksbyggda inslag, parklekar med djurhållning som har fått lummiga karaktärer och utgör trivsamma platser och parklekar med kulturhistoriska inslag i form av äldre byggnader och lekmiljöer från olika epoker, såsom Björns trädgård och Spånga by.

De enskilda parklekarnas rumsliga utveckling, där bevarande och nyskapande balanseras, framstår som en mycket positiv aspekt av deras kvalitet, som bidrar till deras unika verksamhet. Samtidigt har vi märkt vad vi ser som en tendens att flera parklekar över tid har förvandlats till ”lekplatser med fritidsgårdar”, där miljön främst utökas med prefabricerade lekredskap, täckta markmaterial och andra anlagda lekmiljöer och inslag som inte gör dem unika i förhållande till andra lekplatser och inte heller gör dem lätta att utveckla vidare, bland annat eftersom många nyare anläggningar kräver särskild kompetens för att kunna förändras. En del parklekar tycks också genom denna utveckling ha förlorat en del av sin gröna

karaktär. Denna förändring av lekmiljön kan vara ett sätt att göra parklekarna öppna och lockande för fler målgrupper och användbara även utanför deras öppettider. Samtidigt förloras mycket av det unika som parklekarna har byggt upp och skulle kunna vara, liksom deras särskilda värden som gröna miljöer och miljöer där verksamheten och leken tillåts vara en del av platsutvecklingen.

Idag framstår det som ytterst ovanligt med bygglek och relativt ovanligt att personal fysiskt, med eller utan samarbete med barn och andra besökare, utvecklar en parkleks utemiljö. Utvecklingen sker istället främst i form av samma typ av utveckling som andra lekplatser, genomförd av parkförvaltningar och parkingenjörer, ibland med begränsad samverkan med parklekarnas personal. Detta innebär att det ges ett mycket begränsat utrymme för platsutveckling genom parklekarnas verksamheter. Denna förändring tycks stå i kontrast mot de mer kreativa sätt att utveckla parklekar som har varit en del av deras historia (se Bild 4).

Bild 4. Bygglek på Råambshov. På skylten står det (översatt från engelska): "Bygglek=barn har byggt detta! Akta er för spikar. Lek på egen risk". Foto: Jack Richold

4.2.2 Anställdas initiativ och möjligheter till platsutveckling

Trots att personalgrupperna är stolta över parklekarnas långa tradition – den syns på många fotografier från förr uppsatta på väggarna i byggnaderna, där kreativiteten och platsutvecklingen som funnits på parklekarna ofta är synlig – så ses möjligheterna för personal och barn att ta initiativ till utveckling och fysiskt påverka platser som mycket begränsad idag.

Dagens starka koppling mellan anlagda lekplatser och utformning av plats och lekredskap påverkar alltså även parklekarna. Utvecklingen mot mer prefabricerad lekutrustning och mer likriktning förstärks av en tendens hos de parkingenjörer som har hand om lekparkernas utemiljö att använda den europeiska och svenska standarden för lekredskap och deras fallunderlag (SIS, 2017; SIS, 2018) som om den vore ett absolut regelverk för vilka inslag som kan tillåtas i parklekarna. Resultatet är en situation där de mer unika lekmiljöerna från förr i allt högre grad ersätts av, eller byggs ut med, mer standardiserade innehåll.

Kopplat till detta finns en tro bland personalen som arbetar i parklek om att mer hemgjorda, lokalt utvecklade leklandskap från tidigare decennier, såsom ett bergsfort som funnits i Stora Blecktornsparken, inte skulle vara möjliga att bygga längre. När vi frågade om möjligheten för parklekar att återuppta bygglek eller bygga egen lekutrustning var svaret att det lokala stadsmiljökontoret bedömde ifall deras idéer följde ”alla regler och lagar”. Vilka regler och lagar detta omfattade var inte självklart för cheferna som antog att det var på grund av ”EU-lagar” eller ”säkerhetsstandard som sätter stopp”. En stöttesten som identifierades var att ”det stora är väl detta med fallskydd”. Det tyder alltså på att det är den europeiska och svenska standarden för lekredskap och fallunderlag (SIS, 2017; SIS, 2018) och den praxis och tolkning som görs av den som skapar begränsningar.

I ett fall byggdes en altan på personalens initiativ som sedan, av det lokala stadsmiljökontoret, bedömdes som problematisk (på grund av klabbig sav från omgivande träd). Altanen fick därför byggas om. Detta och liknande fall leder till frustration eller apati hos personalen: ”Det är tråkigt för då har mina pedagoger varit väldigt kreativa och faktiskt försökt att få till någonting och den var väldigt välbesökt av barn och föräldrar”. En intressant iakttagelse är att de vi har pratat med, även cheferna, uppmärksammar att dessa förment hårda regler tillämpas olika i olika stadsdelar: ”Där ser det också väldigt olika ut mellan stadsdelar vad man får göra och inte får göra.”

Denna situation leder till att personalen upplever att parklekens utomhusytor visserligen är deras att använda, men inte att forma och utveckla: ”inte våran park, stadsmiljö(kontoret) styr över parken”. Detta i sin tur begränsar omfattningen och

typen av planering samt vilka aktiviteter som anses vara möjliga. När den yttre miljön uppfattas som kontrollerad av en annan aktör leder det till en mycket begränsad syn på vilken handlingsfrihet både personal och deltagare har, vilket riskerar att motverka parklekens unika styrkor (lärande, deltagande, engagemang utomhus).

Vi har stött på flera exempel på hur parklekens personal har svårt att hitta sin roll i utvecklingen av utemiljön. En chef var till exempel nöjd med att hon hade kunnat samarbeta med stadsmiljökontoret för att byta ut en gammal prefabricerad lekställning mot en lekställning med ett mer passande tema för platsen. En annan anställd hade arbetat hårt för att engagera och uppmuntra ungdomar att rita vad de skulle vilja ”ha” när en parklek renoverades kraftigt. Båda dessa insatser, även om de är intressanta och positiva, utgår från antagandet att dessa saker inte aktivt kan varken beslutas, formas eller konstrueras av parklekens personal och deltagare. De har bara mycket begränsade möjligheter att arbeta med platsutveckling, främst att bara välja bland katalogvaror.

En del av utvecklingen mot mer likritade eller ”färdigdesignade” och mindre unika eller utvecklingsbara parklekar ligger därför i relationen mellan parklekarnas anställda och de parkingenjörer eller andra som arbetar med parklekarnas fysiska miljöer. Det är parkingenjörerna eller motsvarande som tenderar att avgöra vad som kan finnas i parklekarnas miljöer, och de bedömer ofta dem som om allt där vore prefabricerade lekredskap. Att kunna arbeta med platsutveckling i parklekarna idag kräver därför ett särskilt gott samarbete mellan dessa olika yrkesgrupper och enheter.

Rålambshovs parklek visar vad som kan skapas genom samarbete mellan en engagerad parklekspersonal och tillåtande parkingenjörer. Verksamheten bygger på en förståelse från den lokala parkförvaltningen om att parkleksverksamheten har en unik karaktär och inte kan bedömas som om allt vore prefabricerade lekredskap. Under våra intervjuer var anställda på andra parklekar medvetna om och imponerade av lekmiljön på Rålambshovs parklek, men de trodde att ett mer fysiskt kreativt och konstruktivt arbetssätt inte skulle tillåtas i just deras stadsdel.

Det finns dock fortfarande aktiviteter i de andra parklekarna som kan växa till mer aktiv platsutveckling genom skapande av personal och deltagare. Snickeriworkshops i Högalid är ett sådant exempel. Även om det bara är Rålambshov av de parklekar vi har besökt som har en byggleksverksamhet som varit aktiv i närtid, finns element eller inspiration av bygglek även på andra håll, med exempel från alla de tre stadsdelar där vi har besökt flera parklekar. Det kan vara i form av regelbundna snickeriworkshops med barn, odlingslotter eller inslag på parklekarna som har en mer hemsnickrad stil. Vid flera av parklekarna finns element av bygglekplatser eller naturmiljöer för lek som skulle kunna inspirera och utgöra grund för nya arbetssätt.

*Bild 5. Egentillverkad skylt som visar regelbunden personalledd snickeriverksamhet i Forsängen.
Foto: Jack Richold*

Utmaningarna i samarbetet med parkförvaltning, och vikten av att få det att fungera väl, märks också när det gäller den mer kontinuerliga skötseln och driften av parklekarna. Parkleksverksamheten på Södermalm har, efter några år där samarbetet inte har varit tillräckligt, nyligen hittat ett arbetssätt med regelbundna avstämningar mellan parklek och parkförvaltning. Detta har visat sig fungera mycket väl. Till viss del tycks det bero på rutinen med avstämning, men också på goda personliga egenskaper och en vilja att samarbeta från nyligen tillsatta

nyckelpersoner inom parkförvaltning, och troligen även motsvarande egenskaper inom parkleksverksamheten. Personalen i både Järva och Farsta, särskilt i Farsta där parkleksverksamheten delar avdelning med parkingenjörerna, upplevde att de hade bra kontakt när det gällde frågor om skötsel och underhåll. I tider när den kontakten har saknats, som tidigare på Södermalm och ibland i Järva, har det hänt att parkpersonalen gjort insatser på parklekarna som inte har gynnat verksamheten där.

4.2.3 Naturmark som lekmiljö

Det finns en medvetenhet och förståelse för värdet av de gröna lekmiljöerna bland parklekspersonalen och cheferna. En parklekschef beskrev: ”Barn skapar sina naturliga miljöer ... det är roligt att göra ordning men ibland räcker det med en enklare naturmiljö”. Däremot kan det vara svårt för dem att arbeta med dessa då det ibland saknas god samsyn och samarbete med parkingenjörerna kring dessa inslag och miljöer.

Många av parklekarna vi besökte har omfattande naturmark och etablerade planteringar som utgör välanvända lekmiljöer för besökarna. I Farsta, till exempel, har många parklekar omgivande områden med klippt gräs och/eller skogsmark (se Bild 6). Parklekar med djurhållning tycks också vara särskilt gröna (se Bild 7 och 8). Andra parklekar har en mindre andel grönska och en del av dessa kan antas ha förlorat gröna inslag när miljöerna har gjorts om på senare tid. Att det finns stora ytor där mer grönska skulle kunna etableras är en potential för utveckling i takt med ökat behov av skugga i ett förändrat klimat. Dit hör också värdet av att det också finns svalkande plaskdammar på flera parklekar, särskilt i Järva men även till exempel på Södermalm. Parklekarna har alltså potential att bli grönare och mer anpassade efter klimatförändringar på ett sätt som både gynnar barn och andra besökare.

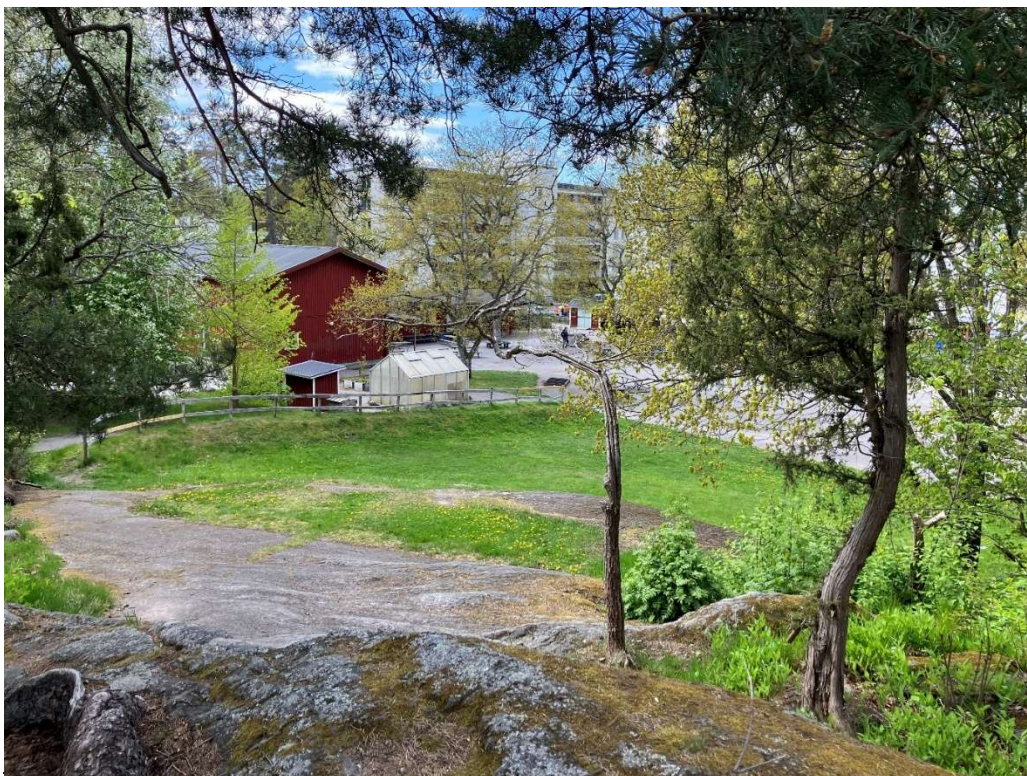

Bild 6: Utsikt från det trädbevuxna berget ner över Forsängens parklek. Berget är en naturlig förlängning av parklekens område och del av en stimulerande lekmiljö. Foto: Jack Richold

Bild 7: Många parklekar utanför stadskärnan är knutna till generösa terrängområden och välutvecklad vegetation. Här är ett område av detta inhägnat för getter vid djurhållning på Starrmyrans parklek. Foto: Jack Richold

Bild 8: Vältutvecklade buskage i Stora Blecktornsparken som har vidareutvecklats genom barnens lek. Foto: Jack Richold

4.3 Verksamhet med dess inriktningar och personal

4.3.1 Målgrupp och roll i samhället

”Vi säger att parklekar är till för alla mellan noll och 100 år”. Parklekschef

Det finns en medvetenhet bland cheferna, och det noteras i strategin (Kulturförvaltningen, 2023), att en parklek har tre överlappande målgrupper att betjäna och att detta ibland orsakar spänningar. Den viktigaste målgruppen är låg- och mellanstadiebarn, där flera särskilt nämner mellanstadiebarn som kan ha särskilda behov av parklekar. Men detta omfattar även målgruppens familjer (särskilt med lågstadiebarn) och dessutom alla andra i samhället som kan besöka parkleken, ”en mötesplats för alla generationer” som det uttrycktes och i vissa fall annonseras på anslag (se Bild 9). Denna bredare syn på parklekens roll, ”kyrkan mitt i byn”, var något som många parklekspersonal var stolta över att vara en del av. De vill erbjuda en plats dit barn kommer för att leka, men också besöker senare som tonåringar och tar med sina egna barn till som vuxna, så att nästa generation introduceras. Det är en plats att återvända till under åren och också en plats för alla generationer att mötas och njuta av. Det är en av anledningarna till att många parklekar har regelbundna grillkvällar och andra aktiviteter.

Bild 9. Inkluderingen av alla åldrar syns tydligt vid några av parklekarna, som här vid Råambshov. Foto: Märit Jansson

En relaterad roll för parklekspersonalen, som endast togs upp specifikt i Järva, var den som ett slags inofficiellt första kontaktcenter för att koppla medborgarna till stadsdelarnas eller stadens olika enheter. Exempel på det kan vara äldre eller nyanlända personer som behöver hjälp med allt från kontakt med myndigheter till att hämta ut paket.

Regelbundna aktiviteter sågs som en viktig del av parklekarna - ett sätt att locka till sig barn och ungdomar och uppmuntra till regelbundna besök. De varierade från torsdagshäng och grillkväll till snickeriverkstad och dragkamp (se Bild 10). Mycket av personalens tid tycks också gå åt till att driva kiosker.

Bild 10. Egentillverkad skylt som annonserar regelbundna grillkvällar, ett sätt att locka barn och deras familjer till Forsängen. Foto: Märit Jansson

4.3.2 Personal och kompetens

Ur Stockholms stads strategi för parklekar: ”På samtliga parklekar i Stockholm ska det arbeta utbildad personal som har särskild kompetens inom lekens betydelse och utomhuspedagogik. Parklekspersonalen ska löpande få kompetensutveckling för att kunna möta målgruppernas önskemål och behov. Andelen parklekspersonal med relevant eftergymnasial utbildning och fast anställning ska öka kontinuerligt”. (Kulturförvaltningen, 2023, s. 17)

Det framgår alltså inte helt tydligt av parkleksstrategin vilken eller vilka utbildningar som eftersträvas hos parklekspersonalen, mer än att de ska vara relevanta och omfatta lekens betydelse och utomhuspedagogik. Vid intervjuerna och besöken på de olika parklekarna har det framförts dels att arbetet bygger mycket på eldsjälare med lång erfarenhet, till exempel i Järva, dels att särskilda utbildningar kan efterfrågas, till exempel fritidsledare på Södermalm. Intrycket från fallstudien är att det fortfarande finns många parkleksarbetare i verksamheten som saknar eftergymnasial utbildning, men att det anses önskvärt om fler av dem hade utbildning, där fritidsledarutbildning eller fritidspedagogutbildning lyftes fram

särskilt på Södermalm. Som skäl för vikten av dessa utbildningar angavs att arbetet innebär att leda ständigt föränderliga grupper av barn och ungdomar.

Dock tycks inte dessa utbildningar kunna lösa behovet av mer kunskap om det som önskas enligt strategin. Till exempel är det enligt parkleksstrategin värdefullt med utomhuspedagogik, vilket en parklekschef ansåg helt saknas i dagens fritidspedagogutbildningar. En annan chef uttryckte bristen på dessa kunskaper som att "prioriteten är ute ... att få barn att hitta på roliga saker och våga utmana sig själva utomhus, året runt i alla väder" och att "barn behöver fysiskt och psykiskt utmanas". Kunskap om hur man både leder utomhuslek och hur man framgångsrikt utmanar unga människor att komma ut är en väsentlig del av rollen och täcks kanske inte helt av utbildningar till fritidsledare eller fritidspedagog.

Arbetet med parklekar är mångsidigt och det tycks finnas behov av flera olika kompetenser, där en variation av bakgrunder och kunskaper kombineras. Det finns också många andra utbildningar som kan komplettera verksamheten och bidra till de speciella utmaningar och möjligheter som en parklek har. Det framkom tydligt på Rålambshovs parklek, där personalen har utbildningar inom fritidspedagogik, men också konst och idrott, en kombination som tycks bidra till den parklekens särskilt intressanta utveckling. På Södermalm hade många av de som stod för kunskap och utveckling inom verksamheten inte den önskade utbildningen till fritidsledare, utan deras arbete byggde mer på personliga intressen och erfarenheter, exempelvis inom lekverksamhet, teknik eller hantverk. Även den parklekspersonal som ansågs ha allra mest kunskap och erfarenhet om parkleksverksamheten på Södermalm saknade efterfrågad utbildning.

Ytterligare kurser och föreläsningar, såsom en nyligen genomförd gästföreläsning, uppskattades som ett sätt att komplettera personalens kompetens. Möjligheten för Kulturförvaltningen att utveckla en egen kurs för parklekarna framstod som en intressant idé. I Farsta hade en bok om friluftaktiviteter rekommenderats som verktyg för personalen.

Vid intervjuerna och besöken på de olika parklekarna har det framförts att arbetet bygger mycket på eldsjälar med lång erfarenhet, till exempel i Järva där flera parklekspersonal beskrivs som äldre eldsjälar vars erfarenheter det blir svårt att ersätta. En viktig del av de färdigheter och kunskaper som krävs för att vara en bra parklekarbetare är "tysta" - svåra att kommunicera - och har byggts upp under årens lopp med barn och medarbetare. En stor fara nu är att många erfarna medarbetare går i pension och att mycket av deras kunskap kan gå förlorad.

Kunskap, och främst den tysta, behöver alltså överföras inom verksamheten. Samtidigt tycks det vara begränsad bemanning på parklekarna idag. Som det är nu

upplevde alla områden vi besökte att de var underbemannade och att det därför fick stor effekt på deras arbete när någon blev sjuk eller behövde vara borta av andra skäl. På flera av de parklekar vi besökte berättade personal att de var ensam den dagen och därför fick ha begränsade aktiviteter. Brist på tid och personal innebar konkreta begränsningar i vad som gjordes vid parklekarna, allt från möjligheter att ta ut barnen för olika aktiviteter eller hålla kiosken öppen till att fortsätta projekt med odling.

5. Diskussion

Fallstudien av Stockholms parklekar visar unika platser och verksamheter av stort värde, men också med flera utmaningar och möjligheter idag och framöver. Att parklekarna som miljöer och verksamheter, och deras organisation, har förändrats över tid har haft både positiva och negativa effekter.

En positiv aspekt av utvecklingen är att olika platser har utvecklat olika miljöer och inriktningar, vilket ger platsspecifika kvaliteter och ett mer varierat utbud av platser för de som besöker dem. I Stockholm är tydliga exempel på detta att vissa parklekar har djurhållning och andra plaskdammar, vilket till viss del påverkar hela platsens utformning. De har också riktat in sig mot olika åldrar med till exempel öppen förskola eller fritidsgårdar, i kombination med den ”vanliga” parklekens verksamhet med fokus på barn i låg- och mellanstadieåldern.

Bland de mer negativa resultaten av utvecklingen över tid finns att antalet parklekar i Stockholm, liksom vid anläggningar på andra håll, har minskat kraftigt över åren. Därtill kommer att en del parklekar tycks ha stagnerat eller likriktats något i utvecklingen av både platsen och verksamheten. Ett tydligt exempel är hur många av Stockholms parklekar över tid tappat mycket av den kreativa byggleksinriktning och liknande, som tidigare har varit vanlig.

Av litteraturen framgår att det på några platser i världen finns en sedan länge aktiv organisation av lekmiljöer som är öppna och bemannade. Många av dessa exempel finns i Storbritannien, men också till exempel i Japan, Finland och Danmark, och omfattar olika former av parklekar eller bygglekplatser (adventure playgrounds) med anställda lekarbetare eller playworkers och en lång kontinuitet av att erbjuda anläggningar och verksamheter för att främja barns lek och utevistelse. Till dessa platser hör också svenska parklekar i Stockholm och Karlstad.

Såväl litteraturstudien som fallstudien pekar mot vikten av att fortsätta utvecklingen av parklekar med brett fokus på deras organisation, plats och verksamhet, tre delar som inte alltid tydligt kan separeras utan som samverkar. De komplexa och omfattande resultaten kan ses som en första analys av möjligheterna framåt, med fokus på de inledande frågeställningarna.

5.1 Organisation

I såväl Stockholm som i andra delar av världen har parklekar och liknande platser och verksamheter fungerat och funnits kvar över långa tidsperioder. En viktig faktor bakom detta tycks vara en kombination av individer och strategier, med eldsjälar i

olika positioner och uppbyggnaden av en välfungerande större organisation där platserna och deras verksamheter utgör en självklar del (Kinoshita, 2007; McKendrick & Martin, 2015; Terada et al, 2023). Detta kan till viss del också vara ett sätt att beskriva framgångsfaktorer i parkleksverksamheten i Stockholm, även om det kan finns anledning att stärka både organisationen och enskilda individer, liksom kopplingen dem emellan.

Även inom den övergripande organisationen är det av stor vikt dels med samspel mellan olika organisatoriska nivåer (McKendrick & Martin, 2015), dels att ansvariga arbetar nära verksamheten och är djupt involverade och engagerade i den (King & Howard, 2022). Detta är något som möjligen skiljer sig åt mellan olika stadsdelar i Stockholm, beroende på var verksamheten är placerad och vem som har ansvar.

I Storbritannien och Japan finns kanske de allra starkaste fästena för playwork och adventure playgrounds, men även dessa har skakats av exempelvis nedskärningar (Kinoshita, 2007; Wragg & Edwards, 2024). Ekonomisk stöd och finansiering är helt avgörande för parklekar, där studier i Storbritannien visar att verksamheterna är mycket sårbara för nedskärningar (McKendrick & Martin, 2015; Wragg, 2015; Wragg & Edwards, 2024), men också att det i vissa fall kan vara möjligt för eldsjälar att hitta nya finansieringsmöjligheter (Long, 2022). Tillgången och fördelningen av lekmiljöer är en utmaning på flera håll i Stockholm, på samma sätt som antalet bemannade adventure playgrounds minskade i Storbritannien efter ekonomiska nedskärningar (Gill, 2015; Wragg och Edwards, 2024).

Exempel från litteraturen visar att det finns olika sätt att organisera parklekar och liknande verksamheter och platser, med kommuner som drivande och samordnande. Det kan vara användbart för Stockholm att undersöka värdet av nya arbetssätt, till exempel the collective impact model som provats med framgång i Calgary, med många lärdomar kring arbetet (Glenn et al, 2022), och organisationen i Wales med obligatoriska uppföljningar (King & Howard, 2022). En återkommande aspekt är hur organisationen kan främja olika typer av samarbeten med aktörer inom och utanför den egna enheten, stadsdelsförvaltningen och kommunen.

Det tycks dock saknas forskning om Stockholms parklekar under senare decennier, och den forskning som finns har främst ett historiskt perspektiv (Nolin, 2016). Det tycks inte heller finnas etablerade kontakter med aktörer inom forskning eller med liknande verksamheter i andra länder. När bemannade lekplatser har utvecklats i breda samarbeten där även forskare har ingått i både Storbritannien (Fitzpatrick & Handscomb, 2017; Gill, 2015; King & Newstead, 2021; Wragg, 2015) och Japan

(Kinoshita, 2007), liksom i exempel från Kanada (Glenn et al, 2022), tycks kopplingen till forskning ha tappats för Stockholms parklekar under senare decennier. Dagens parklekar i Stockholm skulle kunna utvecklas dels genom forskning i Sverige och internationellt, dels genom samarbete med internationella kollegor som driver liknande verksamheter. Finlands långlivade parklekar (King & Sills-Jones, 2018) framstår som särskilt intressanta ur detta perspektiv.

Parklekar är komplexa och livfulla platser, med verksamhet som rör många olika grupper och individer. De betjänar breda kategorier av människor som är svåra att definiera helt, även om Stockholms parklekars huvudsakliga målgrupp enligt strategin är låg- och mellanstadieelever (Kulturförvaltningen, 2023). Fallstudien visar också att parklekarna är unika och anpassas över tid till de användare, resurser och omständigheter som finns på platsen eller väljs av stadsdelen. Därför kan det vara en utmaning att placera dem inom en viss organisatorisk tillhörighet inom staden (för samordning) och de olika stadsdelarna (för verksamheten lokalt). Det kan dock vara intressant att fundera på parklekarnas hemvist och ifall det hade kunnat främja dem om de till exempel likt i Finland, som tycks ha den allra längsta historiken hos sina parklekar (leikkipuisto), sågs som en del av utbildningssystemet (King & Sills-Jones, 2018).

5.2 Plats och platsutveckling

Det minskande antalet parklekar i Stockholm över tid är något som bör uppmärksammas. Det visar bland annat ett behov av att titta närmare på den geografiska fördelningen av parklekar. Analyser likt den Brindley et al (2015) gjorde i Storbritannien kan ge en bild av ifall utbudet är jämlikt och rättvist fördelat eller inte, där det är viktigt att särskilt främja tillgång till lekmiljöer i socioekonomiskt utmanade områden (Lal et al, 2019) samt att få till en god lokal anpassning efter miljö och människor (Jansson & Persson, 2010).

Det går nästan inte att skilja på verksamhet, plats och platsutveckling när det gäller framgångrika parklekar. Över tid har många av Stockholms parklekar utvecklats till platser med mycket stora platsspecifika värden, med varierat innehåll som skapar flera möjligheter. Det finns rumsliga kvaliteter av flera slag, kopplat till historisk utveckling och diversifiering mellan platser, likt den ”environmental modification” som beskrivits av Sutton (2014).

Samtidigt märks att den platsutveckling som, bland annat genom bygglek och en engagerad personal, länge har kännetecknat parklekarna (Björklid-Chu, 1974; Frobenius & Gammelsrud, 1973), nu ofta har stagnerat. Knappa personalresurser, begränsad kompetensutveckling samt osäkerhet kring tolkningen av den europeiska

och svenska standarden för lekredskap och deras fallunderlag, där parkingenjörerna ofta gör snäva bedömningar, tycks vara de viktigaste orsakerna bakom denna utveckling. Möjligheterna till utveckling kan till stor del ligga i att utveckla olika former av samarbeten, med enheter inom den egna organisationen eller utanför, liksom mellan olika parklekar.

Förekomsten av en levande bygglekstradition i Rålambshov—och personalgruppens vilja att dela med sig av sin kunskap och erfarenhet—utgör en värdefull resurs för att återuppliva Stockholms bygglekstradition. Syftet med inspirationen från Rålambshov är inte att kopiera deras miljö och verksamhet rakt av, men att lära från deras arbetsätt för att höja ribban för vad som är möjligt och därmed uppnå bland annat högre kvalitet i verksamheten, med inspiration även från exempelvis principerna för playwork (PPSG, 2005; Play Wales, 2025).

Tveksamheten till att införa mer byggworkshops och bygglek inom parklekarna tycks främst vara baserad på en osäkerhet kring vad som kan anses vara tillåtet, i en tid där svensk praxis kring lekmiljöer tycks ha hamnat i ett problematiskt läge med starkt fokus på kvantitativa standarder (SIS, 2017; SIS, 2018). Det är en olycklig utveckling ifall standarder utvecklade för prefabricerade lekredskap gör det omöjligt att bedriva byggleksverksamhet och på andra sätt arbeta dynamiskt med parklekarnas utveckling. Enligt standarden för lekredskap ska dessutom just denna typ av verksamhet ”inhägnade, avstängningsbara lekplatser som drivs med personal” (SS-EN 1176, s. 18), helst undantas från standardens krav (Berg et al, 2020). Även om detta kan tyckas komma i konflikt med parklekens öppna och tillgängliga karaktär skulle det kanske vara möjligt att inhägna områden för den som vill känna sig säker på att uppnå kraven för standarderna SS-EN 1176 och SS-EN 1177, och därigenom öppna upp för många nya former av lek och samarbete genom bygglek.

Det finns också möjligheter att omvärdera arbetet kring riskhantering och hitta nya rutiner, bland annat genom balanserad riskbedömning (ISO, 2023). Litteraturen pekar på möjligheten att ta fram egna policys för att hantera risk (Wragg, 2015), eller hitta samarbetspartners i det arbetet (Frade et al, 2015). De anställda i verksamheten kan lära sig att själva genomföra balanserade riskbedömningar (Boisvert & Harrell, 2021) samt att, om samarbetet med parkförvaltningen inte fungerar för verksamheten, även själva förvalta utemiljön, likt i exempel från Japan (Terada, e-postkonversation juni 2025).

Områden med etablerad vegetation har många olika värden inklusive stor potential att utgöra lekmiljöer för barn, och tycks vara uppskattade delar av dagens parklekar. Mycket kan utvecklas med befintliga planteringar eller naturmark enbart genom

grönyteskötsel. Utvecklingen av dessa områden är beroende av ett gemensamt intresse och kommunikation mellan parklek och parkförvaltning. Planteringarna kan vara enkla och robusta och skötseln ta hänsyn till både den naturliga utvecklingen och den påverkan som sker genom barnens lek. Underhåll kan inriktas mot att skapa stimulerande och varierande lekmiljöer snarare än att ge intryck av ordning och reda. Ett sådant arbetssätt behöver inte vara dyrare. Dock kan utvecklingen av gröna lekmiljöer kräva god samverkan mellan olika yrkesgrupper och enheter (Ignell et al., 2025).

Naturlek är en viktig del av många parklekar idag, men skulle kunna ges mer fokus både vad gäller aktiv skötsel av grönytor och personalledda aktiviteter. Mycket kan göras med befintliga planteringar eller naturmark enbart genom grönyteskötsel. Det finns också möjlighet att medvetet sköta grönområden i anslutning till parklekar för att uppmuntra till lek där, om ägare- och skötselansvaret för dessa klargörs. Idag finns mycket inspiration att hämta kring gröna lekmiljöer, till exempel i publikationer om lekotoper (Mårtensson et al, 2022). Lekotopkonceptet bygger på tanken att den här typen av skötsel kan gynna både lek och biodiversitet (Mårtensson et al, 2022). Utvecklingen av dessa miljöer är idag dock beroende av ett gemensamt intresse och god kommunikation mellan parklek och parkingenjörer.

5.3 Verksamhet

Verksamheten vid parklekarna i Stockholm uppvisar en stor bredd, med olika inriktningar såsom djurhållning, liksom olika målgrupper, arbetssätt och arrangemang. De har en viktig roll att spela såväl i vardagen som i utmanade tider, såsom under pandemin (Terada et al., 2023). Det finns viktiga sammanhang för de som är involverade i arbetet på olika håll, men till viss del tycks det idag saknas sammanhållande krafter, nätverk och liknande för personalen, vilket gör att de har ett delvis fragmenterat sammanhang. Detta skulle kunna motverkas av gemensamma fokus, likt hur man i Storbritannien försöker samlas till ett nätverk (Wragg & Edwards, 2024) och diskutera exempelvis principerna för playwork (PPSG, 2005; Play Wales, 2025).

Det går att se både för- och nackdelar med den välorganiserade verksamheten kring Stockholms parklekar, med många aktiviteter schemalagda i tid och rum. Att mycket är schemalagt kan göra att den fria leken begränsas, samtidigt som schemalaggnen möjliggör mycket av verksamheten och kontakten med hela lokalsamhället.

Tids- och personalbrist utgör en utmaning i verksamheten på olika sätt. Uppfattningen om parkleken som en mötesplats för flera generationer kan krocka

med den mer specifika målgruppen låg- och mellanstadiebarn, på grund av personalens begränsade tid för att ta hand om barn och leda eller organisera aktiviteter. Att kioskverksamheten tycks ta upp mycket tid för de anställda kan vara något att fundera kring. Det finns emellertid också argument för att kioskerna är attraktiva för mellanstadiets målgrupp – en direkt anledning att komma och hänga i parklekarna utöver platsen och de planerade aktiviteterna.

Såväl litteraturen (King, 2020; King & Howard, 2022) som fallstudien pekar mot värdet av att involvera flera olika kompetenser i arbetet med bemannade lekmiljöer. En inspiration kan vara den finska modellen där flera utbildningar kan vara grund för professionen Ohjaaja som arbetar med parklekar (King & Sills-Jones, 2018) och hur mycket både tyst kunskap och formell utbildning sker inom playwork i Storbritannien (King & Newstead, 2019).

Vi ser därför potential i att låta en bredd av bakgrunder och utbildningar bidra till att utveckla parklekarna, vilket kan handla om pedagogik, barnkultur, ekologi, konst, landskapsarkitektur, hantverk och mycket mer. Denna bredd kan användas för undervisning, kreativitet och platsutveckling, till exempel snickeri, design, trädgårdsarbete och cykelmekanik. Dessa färdigheter och aktiviteter är på ett sätt resurskrävande, men de bidrar också mycket till parkleken och kan till och med spara pengar för exempelvis mekanisk service och inköp av utrustning. Därtill kommer behov av olika typer av fortbildning och lärande mellan anställda.

Utmaningar kring finansiering och riskhantering kan styra vilken kompetens som behövs. Parkingenjörernas stora inflytande över vad som kan finnas i parklekarnas miljöer, och deras tendens att gå efter svensk praxis och bedöma dessa miljöer som om allt där vore prefabricerade lekredskap, skapar ett särskilt behov av utbildning för personalgruppen som arbetar med stadsmiljö kopplat till dessa frågor. Liksom i Storbritannien skulle det kunna handla om utbildning i balanserad riskbedömning (benefit-risk assessment) och implementering av det i verksamheten (Boisvert & Harrell, 2021). Det kan också finnas poänger med att stärka personalen genom att skapa nätverk (Wragg & Edwards, 2024) eller främja kompetens inom just nätverkande (Long, 2022).

En viktig fråga är hur kompetensen hos parklekspersonalen, och att säkra personalresurser. Det är en utmaning på flera håll i världen, där man i Wales försöker lösa det genom årliga uppföljningar (King & Howard, 2022). I Stockholm finns bland annat flera anställda med lång erfarenhet som nu är på väg att gå i pension, vars kunskap bör föras vidare till kommande generationer. Överföring av tyst kunskap kan kräva mycket tid. För att säkerställa att kunskapen bland personal

med lång erfarenhet förs vidare till nya kollegor är det troligen en nyckelfråga att parklekarna är ordentligt bemannade.

Det kan finnas fördelar med att kombinera arbete med öppen förskola och parklek eller parklek och fritidsgård för att få inblick i flera enheters arbete samt att få till heltidstjänster. Men för att främja kontinuitet i både kunskap och engagemang tycks det också vara värdefullt att parklekspersonal, i alla fall i perioder, är placerade helt i en parklek och inte delas mellan olika parklekar, fritidsgårdar och så vidare. Större engagemang i en parklek skulle kunna ha fördelen att både uppmuntra anknytning till den besökande målgruppen och samarbete med andra grupper utanför parkleken och också hjälpa i överföringen av tyst kunskap mellan anställda. Flera framstående internationella exempel på öppna, bemannade lekplatser tycks ha anställda som arbetar främst vid en och samma enhet och är lokalt förankrade (Terada et al., 2023; Wragg, 2015). Denna fråga kan behöva undersökas mer framöver för att hitta en god avvägning.

5.4 Slutsatser och idéer för Stockholms parklekars utveckling

Fallstudien av Stockholms parklekar visar det stora värdet av att ha denna infrastruktur i form av platser, men också i form av organisation, bemanning och kontinuitet. Detta värde påverkar barn som växer upp, men också hela samhället, på ett positivt sätt och värdet kan nästan inte överskattas. Nära tillgång till bemannade lekmiljöer lyfts som särskilt värdefullt, där inte bara absolut närhet utan även socioekonomiska faktorer kan tas i beaktande. Att antalet parklekar har minskat och i vissa stadsdelar är mycket begränsat kan därför ses som ett stort problem.

Från våra besök, deltagande på workshop och intervjuer är det tydligt att det fortfarande finns en rik variation av parklekar med en mängd fysiska resurser (byggnader, lekplatser, naturmark med mera) och bra samarbeten på gång, och att det finns en engagerad och entusiastisk personalgrupp med mycket samlad erfarenhet. Det kanske allra viktigaste för parklekens framgång är att det också finns en uttryckt önskan om att stödja och samarbeta bättre med parklekarna mellan olika kommunala avdelningar.

Oavsett organisatorisk tillhörighet framstår olika typer av samarbeten, inom och utanför den närmaste egna organisationen, som viktiga för parklekarna i framtiden. Platsutveckling genom olika samarbeten kan vara ett mycket intressant sätt att utveckla parkleksverksamheter, i den mån de anställda på parklekarna inte själva

kan arbeta med platsutveckling som en del av verksamheten. Det finns många outnyttjade färdigheter och intressen som kan kopplas till parklek, på grund av deras mångfacetterade verksamhet. På många sätt är parklekssystemet väl lämpat för att koppla samman dessa och bredda sitt användningsområde till ett forum för olika delar av samhället att mötas, knyta kontakter, dela färdigheter, utveckla projekt och få tillgång till kommunens tjänster.

Baserat på litteraturen framkommer flera idéer om vad som skulle kunna utgöra stöd för Stockholms parklekar framöver. Att liknande verksamheter finns och stöter på olika problem på flera håll i världen, i litteraturen tydligast i Storbritannien men också i Japan, Kanada och i geografiskt och kulturellt närliggande Finland, kan utgöra bra grund för gemensamt lärande och kunskapsutbyte. Finlands långa och framgångsrika historia med parklekar i Helsingfors är en intressant parallell till Sverige och Stockholm. Kanske finns det mycket för organisationen bakom Stockholms parklekar att lära av de finska kollegorna? Ytterligare en viktig aspekt är att satsa på olika former av utbildning och kompetensutveckling samt tid för denna. Det kan vara intressant att undersöka möjligheterna att gå kurser om playwork i Storbritannien. Andra former av samarbete kan ske mellan kommuner eller med forskning.

Det finns också många generella lärdomar att dra från de erfarenheter och forskningsresultat som har sammanställts. Det omfattar bland annat vikten av att satsa på både organisationens styrning och det ekonomiska stödet till verksamheten, och på de som arbetar inom parklekar och deras möjligheter att vara drivande och utveckla kunskap och unika verksamheter. Då kan utvecklingen baseras på både organisationens strategi och på individers drivkrafter.

Referenser

- Almon, J. & Keeler, R. (2018). The rise of adventure play provision in North America. *Children, Youth and Environments* 28(2), 67-77.
<https://doi.org/10.7721/chilyoutenvi.28.2.0067>
- Andersen, L., Corazon, S.S. & Stigsdotter, U.K. (2021). Nature Exposure and Its Effects on Immune System Functioning: A Systematic Review. *International Journal of Environmental Research and Public Health* 18(4).
<https://doi.org/10.3390/ijerph18041416>
- Bengtsson, A. (1972). *Adventure playgrounds*. London, Crosby Lockwood.
- Bento, G. & Dias, G. (2017). The importance of outdoor play for young children's healthy development. *Porto Biomedical Journal* 2(5).
<https://doi.org/10.1016/j.pbj.2017.03.003>
- Berg, S., Jansson, M., Beckman, M & Litsmark, A. (2020). Bygglekplatsen – en möjlighet idag. *Movium Fakta* 2.
- Berglund, U. (2016). Lekplatsen i parken – en mötesplats i stadsdelen nu som förr. I: Jansson, M. & Klintborg Ahlklo, Å. (red). *Plats för lek. Svenska lekplatser förr och nu*. Svensk Byggtjänst. s. 178-192.
- Berglund, U. & Jergeby, U. (1989). *Uteliv. Med barn och pensionärer på gård och gata i park och natur*. Stockholm, Bygghälsöförbundet.
- Björklid-Chu, P. (1974). *Kartläggning av barns aktiviteter inom två moderna bostadsområden*. Rapport R57:1974.
- Boisvert, J. A. & Harrell, W. (2021). Animal-Assisted Play: A Strategy for Promoting Children's Physical Activity Play. *International Journal of Playwork Practice* 2(1), 1. <https://doi.org/10.25035/ijpp.02.01.06>
- Brindley, P., Ma, Y., Wang, R., Martin, M., & Woolley, H. (2025). To Play or Not to Play: Mapping Unequal Provision of Children's Playgrounds. *Land* 14(3), 477.
<https://doi.org/10.3390/land14030477>
- Brussoni, M., Gibbons, R., Gray, C., Ishikawa, T., Sandseter, E. B. H., Bienenstock, A., Chabot, G., Fuselli, P., Herrington, S., Janssen, I., Pickett, W., Power, M., Stanger, N., Sampson, M., & Tremblay, M. S. (2015). What is the Relationship between Risky Outdoor Play and Health in Children? A Systematic Review. *International Journal of Environmental Research and Public Health* 12(6), 6423-6454.
<https://doi.org/10.3390/ijerph120606423>
- Bucht, E. (1997). *Public parks in Sweden 1860-1960, the planning and design discourse*. Doktorsavhandling. Agraria 56, SLU.
- Chawla, L. (2015). Benefits of nature contact for children. *Journal of Planning Literature* 30(4), 433-452. <https://doi.org/10.1177/0885412215595441>
- Cherian, N.C. & Subasinghe, C. (2023). Sun-Safe Zones: Investigating Integrated Shading Strategies for Children's Play Areas in Urban Parks. *International Journal of Environmental Research and Public Health* 20(1). [10.3390/ijerph20010114](https://doi.org/10.3390/ijerph20010114)

- Cohen, D. A., Han, B., Isacoff, J., Shulaker, B., Williamson, S., Marsh, T., McKenzie, T. L., Weir, M., & Bhatia, R. (2015). Impact of Park Renovations on Park Use and Park-Based Physical Activity. *Journal of Physical Activity and Health* 12(2), 289-295. <https://doi.org/10.1123/jpah.2013-0165>.
- Christian, H., Zubrick, S.R., Foster, S., Giles-Corti, B., Bull, F., Wood, L., et al. (2015). The influence of the neighborhood physical environment on early child health and development: A review and call for research. *Health & Place* 33, 25-36. [10.1016/j.healthplace.2015.01.005](https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2015.01.005).
- Fitzpatrick, J & Handscomb, B. (2017). Co-creating spaces on an adventure playground: using participatory action as an approach to continuing professional development. I: Russell, W., Lester, S. & Smith, H. (red). *Practice-based research in children's play* s. 147-166.
- Fjørtoft, I. & Sageie, J. (2000). The Natural Environment as a Playground for Children: Landscape Description and Analyses of a Natural Landscape. *Landscape and Urban Planning* 48(1/2), 83-97. [https://doi.org/10.1016/S0169-2046\(00\)00045-1](https://doi.org/10.1016/S0169-2046(00)00045-1)
- FN (1989). *Convention on the Rights of the Child* [Barnkonventionen]. United Nations Treaty Series, 1577, 3. <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201577/volume-1577-I-27531-English.pdf>
- FNs kommitté för barnets rättigheter (2013). *General comment No. 17 on the right of the child to rest, leisure, play, recreational activities, cultural life and the arts (art. 31)*.
- Folkhälsomyndigheten (2024). *Grönskans kvaliteter och barns hälsa. Kunskapsunderlag om barns hälsa och utveckling vid vistelse i gröna miljöer med fokus på ekosystemtjänster*. <https://www.folkhalsomyndigheten.se/publikationer-och-material/publikationsarkiv/g/gronskans-kvaliteter-och-barns-halsa/>
- Frade, R., Fonseca, A., Lopes, F., & Nascimento, S. (2025). Território Brincapé: The First Adventure Playground Experience in Portugal. *International Journal of Playwork Practice* 5(1), 1. <https://doi.org/10.25035/ijpp.05.01.04>
- Frobenius, H. & Gammelsrud, T. (1973). *Barnet, leken og lekeklassen: En utredning om kommunale lekeplasser for barn fra syv til fjorten år*. Oslo, Forbruker- og administrasjonsdepartementet
- Frost, J.L. (1986). Children's playgrounds: Research and practice. I: Fein G. & Rivkin M. (red). *The Young Child at Play: Reviews of Research*. Washington D.C., National Association for Publication. p. 195-212.
- Fyfe-Johnson, A.L., Hazlehurst, M.F., Perrins, S.P., Bratman, G.N., Thomas, R., Garrett, K.A., Haffery, K.R., Cullaz, T.M., Marcuse, E.K. & Tandon, P.S. (2021). Nature and Children's Health: A Systematic Review. *Pediatrics* 148(4). [10.1542/peds.2020-049155](https://doi.org/10.1542/peds.2020-049155)
- Gemmell, E., Ramsden, R., Brussoni, M. & Brauer, M. (2023). Influence of Neighborhood Built Environments on the Outdoor Free Play of Young Children: a

- Systematic, Mixed-Studies Review and Thematic Synthesis. *Journal of Urban Health* 100(1), 118-50. 10.1007/s11524-022-00696-6
- Gill, T. (2015). Play in the good times: the (English) inside story. *International Journal of Play* 4(3), 236–240. <https://doi.org/10.1080/21594937.2015.1106043>
- Glenn, N. M., Kongats, K., Cowie, H., Guimond, J. K., & Nykiforuk, C. I. J. (2022). Promoting children’s play in Calgary, Alberta: A case study of collective impact and municipal leadership. *Cities & Health* 6(2), 309–325. <https://doi.org/10.1080/23748834.2020.1779994>
- Gray, P. (2011). The decline of play and the rise of psychopathology in children and adolescents. *American Journal of Play* 3(4). <https://psycnet.apa.org/record/2014-22137-001>
- Herrington, S. (1998). Playgrounds as community landscapes. *Built Environment* 25(1), 25-34. <https://www.jstor.org/stable/23289140>
- Herrington, S. & Brussoni, M. (2015). Beyond Physical Activity: The Importance of Play and Nature-Based Play Spaces for Children's Health and Development. *Current Obesity Reports* 4(4), 477-83. 10.1007/s13679-015-0179-2
- Hughes, B. (2001). *Evolutionary playwork and reflective analytical practice*. London: Routledge.
- Ignell, S., Wiström, B., Levinsson, A. & Jansson, M. (2025). “It is not a complicated question but it is very complex” – Insights on school ground greening from practitioners. *Urban Forestry & Urban Greening* 110, 128867. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2025.128867>
- International Journal of Playwork Practice* (u.å.) <https://scholarworks.bgsu.edu/ijpp/>
- ISGA (2017). *Ubud-Höör declaration*, www.internationalschoolgrounds.org/risk-declaration
- ISO (2023). ISO 4980:2023, <https://www.iso.org/standard/80573.html>
- Jansson, M., Zalar, A., Sundevall, E. P. & Randrup, T. B. (2020). Governing for Child-Friendliness? Perspectives on Children as Users Among Swedish and Danish Urban Open Space Managers. *Frontiers in Sustainable Cities* 2. 10.3389/frsc.2020.565418
- Jansson, M., Schneider, J., Mårtensson, F., Kylin, M. & Fridell, L. (2021). *Rum för skolans utemiljö–Fördjupad analys kring yta för förskolegård och skolgård*. SLU, LTV rapportserie 4. <https://publications.slu.se/?file=publ/show&id=111630>
- Jansson, M., Sundevall, E. & Wales, M. (2016). The role of green spaces and their management in a child-friendly urban village. *Urban Forestry & Urban Greening* 18, 228-236. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2016.06.014>.
- Jansson, M. & Randrup, T. (red) (2020). *Urban Open Space Governance and Management*. Routledge, London.
- Jansson, M. & Persson, B. (2010). Playground planning and management: An evaluation of standard-influenced provision through user needs. *Urban Forestry & Urban Greening* 9(1), 33-42.

- Jansson, M. (2013). Children's perspectives on playground use as basis for children's participation in local play space management. *Local Environment* 20(2), 165–179. <https://doi.org/10.1080/13549839.2013.857646>
- Jouhki, E. (2023). Politics in play: the playground movement as a socio-political issue in early twentieth-century Finland. *Paedagogica Historica* 60(4), 668–688. <https://doi.org/10.1080/00309230.2022.2155481>
- Kania, J. & Kramer, M. (2011). Collective impact. *Stanford Social Innovation Review*. https://ssir.org/articles/entry/collective_impact
- King, P. & Howard, J. (2022). The Play Workforce in Wales – Perceptions from Local Authority Play Sufficiency Lead Officers. *International Journal of Playwork Practice* 2(1), 1. <https://doi.org/10.25035/ijpp.02.01.09>
- King, P. & Newstead, S. (2022). Childcare Worker's Understanding of the Play Cycle Theory: Can a Focus on "Process not Product" Contribute to Quality Childcare Experiences? *Child Care in Practice* 28(2), 164-177, DOI: 10.1080/13575279.2019.1680532
- King, P. & Newstead, S. (2021). Demographic data and barriers to professionalisation in playwork. *Journal of Vocational Education & Training* 73(4), 591-604, DOI: 10.1080/13636820.2020.1744694
- King, P. (2020). Can Playwork Have a Key Working Role? *International Journal of Playwork Practice* 1(1), 1. <https://doi.org/10.25035/ijpp.01.01.07>
- King, P. & Sills-Jones, P. (2018). Children's use of public spaces and the role of the adult – a comparison of play ranging in the UK, and the leikkipuisto (Play Parks) in Finland. *International Journal of Play* 7(1), 27-40, DOI: 10.1080/21594937.2018.1437378
- Kinoshita, I., & Woolley, H. (2015). Children's Play Environment after a Disaster: The Great East Japan Earthquake. *Children* 2(1), 39-62. <https://doi.org/10.3390/children2010039>
- Kinoshita, I. (2007). Children's Participation in Japan: An Overview of Municipal Strategies and Citizen Movements. *Children, Youth and Environments* 17(1), 269-286. <https://doi.org/10.7721/chilyoutenvi.17.1.0269>
- Kulturförvaltningen (2022). *Utredning av parklekarnas verksamhet samt förslag på utveckling*. Stockholm, Stockholm Stad.
- Kulturförvaltningen (2023). *Stockholms stads strategi för parklekar*. Stockholm, Stockholm Stad
- Lal, A., Noodie, M., Abbott, G., Carver, A., Salmon, J., Giles-Corti, B., Timpiero, A. & Veitch, J. (2019). The impact of a park refurbishment in a low socioeconomic area on physical activity: a cost-effectiveness study. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity* 16(26). <https://doi.org/10.1186/s12966-019-0786-5>
- Long, A. (2022). *Surviving: A grounded theory of the sustainability of children's play services in England*. doktorsavhandling. Leeds Beckett University.

- McCormick R. (2017). Does Access to Green Space Impact the Mental Well-being of Children: A Systematic Review. *Journal of Pediatric Nursing* 37,3-7. <https://doi.org/10.1016/j.pedn.2017.08.027>
- McGrath, L.J., Hopkins, W.G., & Hinckson, E.A. (2015). Associations of objectively measured built-environment attributes with youth moderate-vigorous physical activity: a systematic review and meta-analysis. *Sports Medicine* 45(6), 841-65.
- McKendrick, J. H., Loebach, J., & Casey, T. (2018). Reflections on the challenges to providing environments for play. *Children, Youth and Environments* 28(2), 262-272. 10.1007/s40279-015-0301-3
- McKendrick, J., & Martin, C. (2015). Playwork practitioners' perceptions of the impact on play of austerity in the UK: Comparing experiences in scotland and SW England. *International Journal of Play* 4(3), 252–265. <https://doi.org/10.1080/21594937.2015.1106046>
- Mygind, L., Kjeldsted, E., Hartmeyer, R., Mygind, E., Bølling, M., & Bentsen, P. (2019). Mental, physical and social health benefits of immersive nature-experience for children and adolescents: A systematic review and quality assessment of the evidence. *Health & Place* 58, 102136. 10.1016/j.healthplace.2019.05.014
- Mårtensson, F., Litsmark, A., Wiström, B. & Hedblom, M. (2022). Lekotoper: Platser där både barn och natur trivs. *Movium fakta* 3.
- Newstead, S. & King, P. (2024). What Is the Purpose of Playwork? *Child Care in Practice* 30(3), 261–273. <https://doi.org/10.1080/13575279.2021.1958752>
- Nolin. C. (2016). Hundra år av lekplats historia 1850-1950. I: Jansson, M. & Klintborg Ahlklo, Å. (red). *Plats för lek. Svenska lekplatser förr och nu*. Svensk Byggtjänst. s. 34-55.
- Nordbø, E.C.A., Raanaas, R.K., Nordh, H., & Aamodt, G. (2019). Neighborhood green spaces, facilities and population density as predictors of activity participation among 8-year-olds: a cross-sectional GIS study based on the Norwegian mother and child cohort study. *BMC Public Health* 19(1), 1426. 10.1186/s12889-019-7795-9
- Norén-Björn (1977). *Lek, lekplatser, lekredskap. En utvecklingspsykologisk studie av barns lek på lekplatser*. Lekmiljörådet, Liber förlag, Stockholm.
- Norén-Björn, E. (2016a). Barn väljer med sina fötter – observera och testa leken. I: Jansson, M. & Klintborg Ahlklo, Å. (red). *Plats för lek. Svenska lekplatser förr och nu*. Svensk Byggtjänst. s. 14-33.
- Norén-Björn, E. (2016b). Hur har det gått med visioner och ambitioner kring barns lek miljöer? I: Jansson, M. & Klintborg Ahlklo, Å. (red). *Plats för lek. Svenska lekplatser förr och nu*. Svensk Byggtjänst. s. 128-147.
- Paciência, I. & Cavaleiro Rufo, J. (2020). Urban-level environmental factors related to pediatric asthma. *Porto Biomedical Journal* 5(1), e57. 10.1097/j.pbj.0000000000000057
- Play England (uå). www.playengland.org.uk/charter-for-play

- Play Wales (2025). <https://play.wales/playwork/the-playwork-principles/>
- Play England (uå). *Charter for Children's Play*. Hämtad från <https://www.playengland.org.uk/charter-for-play/>
- Prellwitz, M. (2007). *Playground accessibility and usability for children with disabilities: Experiences of children, parents and professionals*. Doktorsavhandling. Luleå tekniska universitet.
- PPSG (Playwork Principles Scrutiny Group) (2005). *The playwork principles*. <http://playwales.org.uk/login/uploaded/documents/Playwork%20Principles/playwork%20principles.pdf>
- Raustorp, A., Pagels, P., Boldemann, C., Cosco, N., Söderström, M. & Mårtensson, F. (2012). Accelerometer measured level of physical activity indoors and outdoors during preschool time in Sweden and the United States. *Journal of Physical Activity and Health* 9(6), 801-808. 10.1123/jpah.9.6.801
- Reuben, A., Rutherford, G. W. James, J., & Razani, N. (2020). Association of neighborhood parks with child health in the United States. *Preventive Medicine* 141, 106265, <https://doi.org/10.1016/j.ypmed.2020.106265>.
- Sando, O.J., Kleppe, R. & Sandseter, E.B.H. (2021). Risky Play and Children's Well-Being, Involvement and Physical Activity. *Child Indicators Research* 14, 1435–1451. <https://doi.org/10.1007/s12187-021-09804-5>
- Schneider, J. & Jansson, M. (2023). *Lekplatsers kvalitet och kvantitet över tid: Ett projekt inom fortlöpande miljöanalys*. SLU LTV rapportserie 2. <https://doi.org/10.54612/a.7n85nd798h>
- SIS. (2017). SS-EN 1176: Lekredskap – Del 1–11. Swedish Standards Institute.
- SIS. (2018). SS-EN 1177: Stöddämpande underlag – Bestämning av kritisk fallhöjd. Swedish Standards Institute.
- Spencer-Wood, S.M. & Blackburn, R.M. (2017). The Creation of the American Playground Movement by Reform Women, 1885–1930: A Feminist Analysis of Materialized Ideological Transformations in Gender Identities and Power Dynamics. *International Journal of Historical Archaeology* 21, 937–977. <https://doi.org/10.1007/s10761-017-0409-2>
- Spiegel, B., Gill, T. R., Harbottle, H. & Ball, D. J. (2014). Children's Play Space and Safety Management: Rethinking the Role of Play Equipment Standards: Rethinking the Role of Play Equipment Standards. *Sage Open* 4(1). <https://doi.org/10.1177/2158244014522075>
- Sprague, N.L., Bancalari, P., Karim, W., & Siddiq, S. (2022). Growing up green: a systematic review of the influence of greenspace on youth development and health outcomes. *Journal of Exposure Science & Environmental Epidemiology* 32(5), 660-81. 10.1038/s41370-022-00445-6
- Sterman, J.J., Naughton, G.A., Bundy, A.C., Froude, E., & Villeneuve, M.A. (2018). Planning for outdoor play: Government and family decision-making. *Scandinavian Journal of Occupational Therapy* 26(7), 484–495. <https://doi.org/10.1080/11038128.2018.1447010>

- Sutton, L. (2014). Adventure playgrounds and environmental modification: a beginner's guide. *Journal of Playwork Practice* 1(2), 211-217. DOI: 10.1332/205316214X14111202320739
- Terada, M., Ermilova, M. & Shimamura, H. (2023). "Playworkers' Experiences, Children's Rights and Covid-19: A Case Study of Kodomo Yume Park, Japan" I: Beresin, A. & Bishop, J. (red). *Play in a Covid frame: everyday pandemic creativity in a time of isolation*. Open Book Publishers. s. 119-140. DOI: 10.11647/OBP.0326
- Urbio (2024). *Kvarterslek, temalekplats eller lekotop? En jämförande studie av kostnader, lekvärden, ekosystemtjänster och klimatavtryck*. https://urbio.se/wp-content/uploads/2024/05/Kvarterslek-Temalekplats-eller-Lekotop_Urbio_ver1.pdf
- Vella-Brodrick, D.A. & Gilowska, K. (2022). Effects of Nature (Greenspace) on Cognitive Functioning in School Children and Adolescents: a Systematic Review. *Educational Psychology Review* 34(3), 1217- 54. <https://doi.org/10.1007/s10648-022-09658-5>
- Whitebread, D. (2017). Comment: Free play and children's mental health. *The Lancet Child & Adolescent Health* 1(3), 167-169.
- Wohlin, H. (1961) *Barn i stad. En studie i tre delar av barns utelek och trafiksäkerhet i nya bostadsområden*. Licentiatavhandling. Stockholm, KTH.
- Woolley, H. (2007). Where do the children play? How policies can influence practice. *Proceedings of the Institution of Civil Engineers - Municipal Engineer* 160(2), 89–95. <https://doi.org/10.1680/muen.2007.160.2.89>
- Woolley, H. (2008). Watch This Space! Designing for Children's Play in Public Open Spaces. *Geography Compass* 2(2), 495–512, 10.1111/j.1749-8198.2008.00077.x
- Wragg, M. (2015). The Big Swing: reflections on the first 10 years of an adventure playground. *International Journal of Play* 4(3), 324-332. DOI: 10.1080/21594937.2015.1106054
- Wragg, M., & Edwards, S. (2024). Encouraging state of playwork in the UK. *International Journal of Play* 13(3), 222–227. <https://doi.org/10.1080/21594937.2024.2388951>
- Zhang, Y., Mavoia, S., Zhao, J., Raphael, D. & Smith, M. (2020). The Association between Green Space and Adolescents' Mental Well-Being: A Systematic Review. *International Journal of Environmental Research and Public Health* 17(18). 10.3390/ijerph17186640

